

Sijaishuoltopaikasta ”hatkaaminen”

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä hatkaamisen syistä, haasteista ja puuttumiskeinoista

Enna Mäkelä
Pro gradu -tutkielma
Lapin yliopisto
Sosiaalityö
2024

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: *Sijaishuoltopaikasta ”hatkaaminen” Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä hatkaamisen syistä, haasteista ja puuttumiskeinoista*

Tekijä: Enna Mäkelä

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 62 sivua, 4 liitettä

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuorten hatkaamisesta sekä siitä, miten hatkaamiseen voi sosiaalityöntekijänä puuttua.

Tutkielman kontekstina toimivat lastensuojelun sijaishuollon, sijaishuoltopaikasta luvatta poissaolemisen tai sinne palaamatta jättämisen sekä sijaishuollossa käytössä olevien rajoitustoimenpiteiden käsitteistö. Tutkimuksen aineisto on kerätty järjestämällä lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöille fokusryhmäkeskusteluja sekä fokusryhmäkeskustelujen teemojen pohjalta räätälöityjä yksilöhaastatteluja. Fokusryhmäkeskustelut järjestettiin kasvokkain sosiaalityöntekijöiden työpaikan tiloissa ja yksilöhaastattelut teamsyhteydellä. Aineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.

Hatkaaminen näyttäytyy monitasoisena ilmiönä, johon puuttuminen on haasteellista, mutta ei mahdotonta. Hatkaamiseen on olemassa puuttumiskeinoja, mutta kaikki keinot eivät toimi kaikkien nuorten kohdalla. Syitä hatkaamisen taustalla määriteltiin olevan monia. Hatkaaminen aiheuttaa nuoren henkeen tai terveyteen kohdistuvia riskejä. Tulevaisuuden kehittämistarpeeksi nousi resurssipulaan vastaaminen niin sosiaalityöntekijöiden kuin lastensuojelulaitosten henkilökunnan keskuudessa.

Avainsanat:

sosiaalityö, sijaishuolto, hatkaaminen, puuttumiskeinot, fokusryhmäkeskustelu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 KONTEKSTINA SIJAISHUOLTO	6
2.1 Sijaishuolto.....	6
2.2 Sijaishuoltopaikasta luvatta poissaoleminen tai sinne palaamatta jättäminen	9
2.3 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa	11
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
3.1 Aineistona fokusryhmäkeskustelu ja yksilöhaastattelu	16
3.2 Aineiston sisällönanalyysi	20
3.3 Tutkimuseettiset kysymykset	22
4 HATKAAMISEN ULOTTUVUUDET	25
4.1 Hatkaamisen syyt ja riskit	25
4.2 Hatkaamisen luomat haasteet	34
4.3 Keinoja puuttua hatkaamiseen	37
4.4 Kehittämistarpeet	46
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	52
LÄHTEET	56

LIITE 1

LIITE 2

LIITE 3

LIITE 4

TAULUKOT

Taulukko 1 Keinoja puuttua hatkaamiseen.....	39
--	----

1 JOHDANTO

Viime vuosina lasten ja nuorten pahoinvointi ja haasteet ovat olleet esillä mediassa tasaisin väliajoin. Huonosti voivia lapsia ja nuoria asuu niin kotona kuin lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuolto paikkoja on Suomessa valtava määrä ja jokaisella niistä on omat toisistaan poikkeavat ominaispiirteensä. Hatkaaminen eli sijaishuolto paikasta luvatta poissaoleminen tai sinne palaamatta jättäminen on lastensuojelulaitoksissa asuvia nuoria koskeva ilmiö. Maija Haapalan ja kumppanien (2023) mukaan nuorten hatkaamiselle on olemassa monia erilaisia syitä. Usein ajatus kuitenkin on, että hatkaavalla nuorella on elämässään juuri silloin hankalaa ja hän voi huonosti jostakin syystä.

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee sijaishuolto paikasta hatkaamista sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta tarkasteltuna. Ilmiöön liittyy paljon erilaisia asioita ja nuorten hatkaaminen työllistää sijaishuollon sosiaalityöntekijöitä säännöllisesti. Olen kiinnostunut siitä, miten hatkaaminen ilmiönä näyttäytyy sosiaalityöntekijöille ja miten he voivat omassa työssään puuttua nuorten hatkaamiseen.

Mielenkiintoni hatkaamiseen tutkimusaiheena nousi työskennellessäni sosiaalipäivystyksessä, jossa hatkaaminen ilmiönä oli osa työvuoroja säännöllisesti. Kun tutustuin hatkaamiseen tarkemmin, totesin, ettei aiheesta ole tehty paljoa aikaisempaa tutkimusta. Aiheeseen syvemmin perehtyminen pro gradu -tutkielman muodossa alkoi tuntua hyvältä idealta. Esimerkiksi Susanna Hoikkala ja Martti Kemppainen (2015, 467) toteavat, että nuorten sijaishuollosta luvatta poissaoleminen on lastensuojelussa laajasti tunnettu ja arkipäiväinen aihe, mutta aiheesta on tehty hyvin vähän tutkimusta. Haapalan ja kumppanien (2023, 8) mukaan yksittäisiä hatkoja tapahtuu joka vuosi tuhansia. Eli kysymys ei ole pienestä ilmiöstä, joka koskettaisi vain harvoja. Byers ja kumppanit (2023, 1) toteavat, että sijaishuolto paikasta karkaaminen on ollut ongelma jo pitkään ja siihen on haasteellista puuttua. Hatkaaminen ilmiönä on siis myös kansainvälinen.

Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkökulman esille nostaminen on tärkeää. He ovat se taho, jolla on kokonaiskuva nuoren tilanteesta ja viimekädessä vastuu nuoren edun mukaisen sijaishuollon järjestämisen varmistamisesta. Sijaishuollon sosiaalityöntekijät ovat aktiivisessa roolissa myös nuoren lähtiessä hatkaan. Tässä tutkielmassa käytän tutkimusaineistona lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöille suunnattuja fokusryhmäkeskusteluja ja yksilöhaastatteluja. Aineistoa tarkastelen sisällönanalyysin avulla.

Tutkielman viitekehyksenä toimii lastensuojelun sijaishuolto, jota taustoitin luvussa kaksi. Luvussa käsittelen myös hatkaamisen käsitettä sekä sijaishuollossa käytössä olevia rajoitustoimenpiteitä. Aineiston keräämiseen, tutkimuksen toteutukseen ja tutkimuksen eettisyyteen liittyviä kysymyksiä käsittelen luvussa kolme.

2 KONTEKSTINA SIJAISHUOLTO

Tässä luvussa tarkastelen hatkaamisen kontekstina toimivaa lastensuojelun sijaishuoltoa sekä hatkaamisen määrittelyä. Sijaishuoltoon kontekstina liittyy olennaisesti lastensuojelulakiin kirjattuja säännöksiä esimerkiksi sijaishuollon järjestämisestä lapsen omasta sosiaalityöntekijästä sekä sijaishuollossa käytettävissä olevista rajoitustoimenpiteistä.

2.1 Sijaishuolto

”Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.” (LSL 417/2007.) Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitoshoidona, perhehoitona tai esimerkiksi sukulaisen luona. Hoikkalan (2020, 26) mukaan sijaishuoltoa järjestävien lastensuojelulaitoksien tulisi tarjota sijoitetuille lapsille ja nuorille huolenpitoa, hoitoa sekä kasvatusta. Lisäksi lastensuojelulaitoksen tehtävä on suojata lapsia ja nuoria heidän omalta käytökseltään sekä estää heitä mahdollisesti aiheuttamasta vaaraa käytöksellään itselleen tai muille. (Mts., 26.)

Suomessa sosiaaliviranomaiset voivat taata alaikäisen turvallisuuden sekä kasvun ja kehityksen sijoittamalla lapsen lastensuojelun sijaishuoltoon (Heinonen 2016, e-kirja). Lastensuojelun kentällä lastensuojelun sijaishuolto nähdään viimesijaisena keinona lapsen kasvuolosuhteiden turvaamiseksi. Lapsen sijoittamisen sijaishuoltoon toteutetaan vain sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen kasvua ja kehitystä ei pystytä millään muulla keinolla turvaamaan. (esim. Hoikkala & Kemppainen 2023, 62; Haapala ym. 2023, 62.) Yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (artikla 19) todetaan, että sopimukseen sitoutuneiden valtioiden täytyy ryhtyä erilaisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta väkivallalta, laiminlyönniltä tai hyväksikäytöltä. Valtioiden tulee ryhtyä näihin toimiin myös silloin kun lapsi on huoltajansa hoidossa. (SopS 60/1991.) Yksi tällainen toimi voi olla lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle lastensuojelun sijaishuollon järjestämään paikkaan.

Crosland ja Dunlap (2015, 1697) nostavat esille erilaisia syitä, joiden perusteella lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon. Syynä lapsen sijoittamiselle voi olla lapsen huoltajan

hoitokyvyttömyys sairauden, kuoleman, vankeustuomion tai taloudellisen ahdingon takia. Syy voi olla myös lapsen kaltoinkohtelu, heitteille jättäminen tai lapsen hoidon laiminlyöminen. Oli syy mikä tahansa, täytyy lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle kuitenkin aina tehdä perusteltu ja lakiin perustuva päätös, josta on mahdollista valittaa. (Mts., 1697.) Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan kaikissa lasta koskevissa sosiaalihuollon toimissa täytyy ensisijaisesti ottaa huomioon lapsen etu. Myös lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on tällainen sosiaalihuollon toimi, joten sijoittamisen tulee aina edistää sijoitettavan lapsen edun toteutumista.

Linin (2012, 807) mukaan sijaishuollon tarkoitus on suojella lasta tai nuorta joutumasta uusiin vaaratilanteisiin, joihin hän on esimerkiksi kotioiloissa aikaisemmin joutunut. Sijaishuollosta hatkaaminen kuitenkin usein altistaa lapsen tai nuoren erilaisille vaaratilanteille ja näin hankaloittaa sijaishuollon tarkoituksen toteutumista.

Skoglundin ja Thørnbladin (2024, 2) mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ajatellaan lähtökohtaisesti olevan erityisen haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa. Myös Leinonen ja kumppanit (2024, e-kirja) korostavat teoksessaan sitä, että lastensuojelun sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret ovat joutuvat huonoon asemaan myös palvelujärjestelmässä heidän oireilunsa sekä muilla tavoilla haasteellisten tilanteidensa vuoksi. Usein nämä sijoitetut lapset ja nuoret tarvitsisivat myös mielenterveydellistä tukea, mutta heidän avun saantiaan ovat vaikeuttamassa useat tekijät. Mielenterveyspalvelut ovat kuitenkin tämän tutkielman tekohetkellä pahasti ruuhkautuneita, mikä näkyy apua tarvitsevalle nuorelle pitkänä odotusaikana.

Lastensuojelun palveluiden piirissä olevien lasten määrä on 1990-lukuun verrattuna nousut merkittävästi 2000 ja 2010-luvuilla (Hoikkala & Kemppainen 2015, 468). Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tuottamien tilastojen mukaan vuonna 1990 sijaishuollossa olevien 0–17-vuotiaiden osuus koko ikäluokasta oli 0,5 prosenttia kun taas vuoden 2022 tilaston mukaan määrä oli 1,4 prosenttia (THL, 2022). Myös Jahnukainen ja Harrikari (2024, e-kirja) toteavat, että lastensuojelu on ollut esillä julkisessa keskustelussa säännöllisesti aina 1900-luvun alkupuolelta asti. Kuitenkin viimeisen vuosikymmenen aikana mielenkiinto lastensuojelun kysymyksiin on lisääntynyt merkittävästi. Myös lastensuojelun asiakuudessa olevien huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten määrä on kasvanut reippaasti koko nykyisen kaltaisen tilastoinnin aikana eli alkaen vuodesta 2008.

Gairal-Casadón ja kumppaneiden (2023, 1829) mukaan Euroopassa on yli miljoona lasta tai nuorta, jotka varttuvat lastensuojelun asiakkaina. Näistä lapsista ja nuorista sadat tuhannet elävät erilaisissa laitoksissa, esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa. Gairal-Casadó ja kumppanit perustavat arvionsa Yhdistyneiden kansakuntien arvioon, jonka mukaan laskennallisesti 100 000 lasta kohden 120 lasta kasvaa laitosesolosuhteissa koko maailman mittakaavassa.

Jokaiselle lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle täytyy nimetä oma lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsella tulee olla hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä koko sijaishuollossa olemisen ajan. Lapsen omalla sosiaalityöntekijällä on vastuu lapsen lastensuojeluasioiden hoitamisesta ja hänen tehtäviinsä kuuluu lapsen edun toteutumisen varmistaminen. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on valvoa sitä, että lapselle tarjotaan kaikki hänen tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Myös lapsen mielipiteiden kuulemisen varmistaminen kuuluu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuuksiin. (Saastamoinen 2008, 72–73.)

Sijaishuollossa olevan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu lisäksi päättäminen huostaanotetun lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta sekä huolenpidosta. Sosiaalityöntekijällä on oikeus valita lapsen edun mukainen sijaishuolto paikka ja hänen vastuullaan on sijaishuollon aikainen yhteistyö valitun sijaishuolto paikan kanssa. Sosiaalityöntekijän täytyy huolehtia siitä, että hän tapaa asiakaslapsiaan säännöllisesti sekä tukee lasten yhteydenpitoa lapsen läheisten kanssa sijaishuollon aikana. Sijaishuolto paikan ja siellä käytettävien rajoitustoimenpiteiden valvonta on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. (Saastamoinen 2008, 76–77.) Haapala ja kumppanit (2023, 180) toteavat, että onnistunut sijaishuolto rakentuu pysyvistä ja osaavista ammattilaisista. Lastensuojelussa työntekijöiden vaihtuvuus on suurta ja se vaikuttaa myös nuorten luvattomiin poissaoloihin. Työntekijöiden vaihtuvuus hankaloittaa esimerkiksi nuoren kanssa luottamuksellisen suhteen rakentamista sekä nuoren turvallisuuden tunteen muodostumista. Ilman luottamuksellista suhdetta nuoreen lastensuojelutyön tekeminen on erittäin haasteellista. (Mts., 180.)

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan hyvinvointialueiden vastuulla on huolehtia siitä, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on mahdollista saada neuvontaa ja konsultointiapua lastensuojelussa tarvittavan asiantuntemuksen omaavilta muilta toimijoilta. Näitä toimijoita ovat esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaiset ja oikeusoppineet.

2.2 Sijaishuoltopaikasta luvatta poissaoleminen tai sinne palaamatta jättäminen

Crosland ja Dunlap (2015, 1697) toteavat, että sijaishuoltopaikasta karkaaminen on merkittävää nuoren itseään vaarantavaa riskikäyttäytymistä, jota valitettavasti tapahtuu yleisesti sijaishuoltoon sijoitettujen nuorten keskuudessa. Tällaisella sijaishuoltopaikasta karkamisella viitataan hatkaamiseen.

Lapsen ollessa sijaishuollossa lapsen olinpaikasta eli samalla myös lapsen asuinpaikasta päättää sosiaalitoimi. Joissakin tilanteissa lapsi ei syystä tai toisesta halua oleskella hänelle sosiaalitoimen osoittamassa paikassa ja saattaa poistua sijaishuoltopaikasta ilman lupaa tai jättää palaamatta sijaishuoltopaikkaan luvallisen etukäteen sovitun poissaolon jälkeen. (Esim. Saastamoinen 2020, 352.)

Hatkaamisella tarkoitetaan niitä tilanteita, joissa lapsi tai nuori on luvattomasti poissa sijaishuoltopaikastaan tai jättää palaamatta sinne sovitusti. Hatkaaminen-käsitteenä ei ole vielä tätä tutkimusta tehtäessä valtakunnallisesti määritelty ja virallisessa yhteydessä puhutaankin useammin sijaishuoltopaikasta poistumisesta tai sinne palaamatta jättämisestä. Arkipäiväisessä keskustelussa esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden, poliisien ja lastensuojelulaitosten välillä hatka-sanan käyttäminen on kuitenkin vakiintunut yleisesti käytettäväksi termiksi. Hoikkalan ja Kemppaisen (2015, 466–467) mukaan englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään esimerkiksi ilmaisua sijaishuollosta karkaaminen (*running away*) kun viitataan tähän ilmiöön. Myös sanan kadota (*going missing*) käyttö englanninkielisessä tutkimuksessa on yleistä viitattaessa hatkaamiseen, mutta suomalaisessa kontekstissa kadonneella henkilöllä ei tarkoiteta lastensuojelulaitoksesta luvatta poissaolevaa hatkalaista. (Mts., 466–467.)

Haapala ja kollegat (2023, 12) nostavat esille muutamia suomenkielisiä ja englanninkielisiä sanoja ja käsitteitä, joita käytetään puhuttaessa sijaishuoltopaikasta luvatta poissaolemista tai sinne palaamatta jättämisestä. Ensimmäisenä käsitteenä on hatka, jolla viitataan esimerkiksi äkkilähtöön tai pois lähtemiseen kiireellä. Toisena käsitteenä esiin nousee luvaton poissaolo, joka on Suomessa käytetty käsite ja sisältää lastensuojelun

kontekstissa luvattomasti lastensuojelulaitoksesta poistumisen sekä sinne palaamatta jättämisen. Englanninkielisiä käsitteitä ovat esimerkiksi *absent* ja *AWOL*. Käsitettä *absent* käytetään usein rinnakkain sanan *missing* kanssa, mutta sillä viitataan usein nimenomaan vapaaehtoisesti kadoksissa olemiseen. *AWOL* (*absent without official leave*) viittaa taas sellaiseen tilanteeseen, jossa henkilö on luvatta poissa paikasta, jossa hänen kuuluisi olla. (Mts., 12.)

Hatkaamista tapahtuu luonnollisesti myös muualla kuin Suomessa. Esimerkiksi Chor ja kollegat (2022, 1) toteavat, että useamman Yhdysvaltain osavaltion alueella keskimäärin 15 prosenttia kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista on karannut sijoituspaikastaan vähintään yhden kerran. Haapalan ja kollegoiden (2023, 44–45) mukaan vastaavaa tilastotietoa ei vuonna 2023 ole saatavilla Suomen tilanteesta, sillä ainakaan vielä ei tuoteta tilastotietoa lastensuojelulaitoksista luvatta poistuneista. Voidaan kuitenkin arvioida selvitysten perusteella, että hatkaaminen koskettaisi noin 7–15 prosenttia lastensuojelun sijaishuollossa asuvista lapsista. Suuntaa antavaa tilastotietoa tätä tutkielmaa laadittaessa on poliisin keräämä tieto lastensuojelun tekemien virka-apupyynnöiden määrästään sekä nuorista tehtyjen etsintäkuulutuspyynnöiden määrästään. Nämä tilastot eivät kuitenkaan kerro koko totuutta hatkaamisen määrästään Suomessa, sillä kaikki hatkareissut eivät päädy poliisin tietoon ja sitä kautta heidän rekistereihinsä. (Mts., 44–45.)

Haapalan ja kumppanien (2023) mukaan hatkaamista ei ole vielä määritelty kansallisella tasolla. Hatkassa Suomi- hankkeeseen liittyvässä kyselyssä sijaishuollossa olevilta nuorilta kysyttiin, miten he hatkaamisen määrittelisivät. Hankkeessa tutkittiin hatkaamisen määrittelyohella hatkaamisen yleisyyttä sekä siihen johtaneita syitä Suomessa. Hankkeessa keskityttiin myös siihen, miten hatkaamiseen tulisi puuttua ja miten nuoret kokevat hatkaamiseen puuttumisen. Kyselyssä osa nuorista kertoi hatkaamista olevan se, ettei tule sovittuna aikana takaisin lastensuojelulaitokseen ja ei vastaa puhelimeen. Toisten mielestä määritelmä voisi olla se, että on muutamia päiviä luvatta poissa lastensuojelulaitoksesta. Toisistaan eroavia näkemyksiä hatkaamisen tarkasta määritelmästä oli myös kyselyyn vastanneilla sosiaalityöntekijöillä sekä lastensuojelulaitosten työntekijöillä. Hankkeen tutkijat korostavat tarvetta hatkaamisen kansallisen määritelmän laatimiselle. (Mts., 73.)

Sami Isoniemi (2019, 6) määrittelee hatkaamisen oikeudellisena asiantilana, johon lastensuojeluviranomaiset ja poliisit pyrkivät omalla toimivallallaan vastaamaan. Capuzzi ja

Gross (2019, 4) toteavat, että tarkoituksenmukainen lähestymistapa nuorten riskikäyttäytymiseen on pyrkiä ymmärtämään syitä nuoren käytöksen taustalla ja tätä kautta ennaltaehkäistä riskikäyttäytymisen jatkumista tai uusiutumista. Kaikista huonoin vaihtoehto on suhtautua nuoren itseään vaarantavaan käyttäytymiseen ikään kuin kriisinhallinnan näkökulmasta perehtymättä nuoren käyttäytymistä selittäviin tekijöihin. (Mts., 4.) Sijaishuollosta hatkaaminen voidaan nähdä nimenomaan nuoren itseään vaarantavana riskikäyttäytymisenä.

Isoniemen (2019, 6) mukaan kansainvälisesti ja kansallisesti on olemassa yhteisymmärrys siitä, että huostaanotetut lapset (ja näin ollen myös suuri osa sijoitetuista lapsista) ovat erityisen haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. Tilanteet, joissa sijoitetut lapset eivät tahdo pysyä heille osoitetussa paikassa, vaan poistuvat sieltä ilman lupaa, lisäävät riskejä erilaisille ikäville ja vaarallisille asioille, joita lapset joutuvat kokemaan. Myös luvattomien poissaolojen pituudella on merkitystä. Mitä pidempi lapsen luvaton poissaolo on, sitä todennäköisempää lapsen vahingoittuminen poissaolon aikana on. (Mts., 102–103.)

Hatkassa oleva lapsi on vaarassa joutua esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön, väkivallan tai muiden rikosten uhriksi. Niin kutsutuista itse aiheutetuista riskeistä yleisin on päihteiden käyttö. Pidemmällä luvattomalla poissaololla on vaikutuksensa koulunkäyntiin sekä koulumenestykseen. Suuri todennäköisyys on myös sille, että luvattomasti poissaoleva nuori päätyy tarjoamaan seksiä saadakseen esimerkiksi yösjän tai päihteitä. (Isoniemi 2019, 103.) Hatkassa olevan lapsen etsiminen ja takaisin sijaishuoltopaikkaan saattaminen ovat ensisijaiset toimet lapsen turvallisuuden varmistamiseksi, mutta näiden toimenpiteiden lisäksi on tärkeää, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä selvittäisi myös hatkaamiseen johtaneita syitä. (Saastamoinen 2020, 356.)

2.3 Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa

Hatkaamiseen liittyy olennaisesti lastensuojelussa käytössä olevat keinot hatkaamiseen puuttumisessa ja esimerkkejä tällaisista keinoista voidaan ajatella olevan lastensuojelun mukaiset rajoitustoimenpiteet. Saastamoisen (2020, 16) mukaan lastensuojelun sijaishuollon aikana toteutettavista rajoituksista käytettiin ennen vuoden 2006

lastensuojelulain uudistusta kolmea eri nimitystä: erityinen rajoitus, rajoitus tai pakote. Nämä nimitykset korvattiin uudistuksessa uudella käsitteellä: rajoitustoimenpide. Lastensuojelulain (417/2007) mukaisia rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus, tavaroiden, lähetysten ja tilojen tarkastus, lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, luvatta laitoksesta poistuneen palauttaminen, eristäminen sekä erityinen huolenpito. Näitä rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa lastensuojelulaitoksessa asuvaan lapseen tai nuoreen vain silloin kun lakiin kirjatut kriteerit täyttyvät. Saastamoisen (2020, 26–27) mukaan ensimmäinen lakiin kirjattu kriteeri on se, että käytettävän rajoitustoimenpiteen täytyy olla lapsen edun mukainen sekä suhteutettu lapsen ikään ja kehitystasoon. Jokaisen rajoitustoimenpiteen käyttö tulee voida perustella ja olla välttämätöntä lapsen tai muiden henkilöiden terveyden ja ruumiillisen koskemattomuuden suojaamiseksi.

Noora Aarnion (2021, 80–84) mukaan rajoitustoimenpiteitä arvioitaessa sekä niistä päätettäessä on tärkeää muistaa huomioida sekä lapsen arjesta nousevat tekijät juuri kyseisellä hetkellä että myös lapsen historia pidemmällä aikavälillä, mikäli se vain on mahdollista. Aarnio nostaa esiin myös pidemmän asiakassuhteen merkityksen niin lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä kuin lapsen ja lastensuojelulaitoksen ohjaajien välillä. On tärkeää, että ainakin joku lapsen kanssa työskentelevistä työntekijöistä tuntisi lapsen hyvin. On luonnollista, että lapsen kanssa työskentely on tarkoituksenmukaisempaa ja helpompaa, mikäli lapsen ja työntekijän olisi mahdollista muodostaa luottamuksellinen suhde. Työntekijöiden vaihtuvuus niin sosiaalityöntekijöiden kuin lastensuojelulaitosten työntekijöiden kohdalla on suurta, mikä ei ainakaan helpota luottamuksellisten suhteiden luomista lasten ja nuorten kanssa. Myös Eeva Timonen-Kallio ja kumppanit (2017, 395) nostavat esille luottamuksellisen suhteen merkityksen niin työntekijän ja lapsen välillä kuin myös yhteistyötä tekevien työntekijöiden välillä.

Erilaisiin laitoksiin sijoitettujen lasten karkailu eli hatkaaminen sekä erilaiset toimenpiteet hatkaamisen kitkemiseksi eivät ole pelkästään nykyaikainen ilmiö. Hoikkalan (2020, 64–65) mukaan tapauslaitosten (eräänlainen lastensuojelulaitoksen esiaste) pojat harrasivat erilaisia sääntöjen vastaisia toimia. Tällaiset tapauslaitokset ovat olleet toiminnassa ainakin 1950-luvulla. Esimerkkejä sääntöjen rikkomisista sekä niistä määrättyistä rangaistuksista löytyy rangaistuspäiväkirjoista, joita tapauslaitokset ylläpitivät. Näiden päiväkirjojen mukaan esimerkiksi karkailu ja luvaton liikkuminen lähialueilla oli teko, josta

seurasi ankarampi rangaistus kuin esimerkiksi myöhästelystä tai valehtelusta. Rangaistukset saattoivat olla esimerkiksi puhuttelu, aikaisempi nukkumaanmeno aika tai vahingonkorvaaminen. Ankarampia rangaistuksia olivat esimerkiksi aresti, poistumiskielto tai aikaisemmin saavutettujen etuuksien poistaminen. Myös ylimääräiseen siivoustyöhön määrääminen toimi rangaistuksena.

Tapauslaitoksissa ajatus oli ollut se, että sääntöjen rikkomisesta seuraa selkeästi rangaistus. Nykyään lastensuojelulaitoksissa sääntöjä rikkovaan ja itsensä vaarantavaan nuoreen on mahdollista kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, mutta rangaistuksina niitä ei saa käyttää. Muutos verrattuna tapauslaitoksiin on suuri, mutta rajoitustoimenpiteiden voidaan ajatella juontavan juurensa entisaikojen rangaistuksista, sillä rangaistusten kieltämisen takia on niiden tilalle täytynyt kehittää jotakin.

Tolonen (2021, 109) kertoo tekstissään, kuinka hän haastatteli sijaishuollossa asuvia nuoria rajoitustoimenpiteisiin liittyen. Haastatteluissa ilmeni, että vaikka nuoret usein kokevatkin rajoitustoimenpiteet ikävinä, usein jopa epäoikeudenmukaisina ja turhina, ovat nuoret kuitenkin sitä mieltä, että laitoksen sääntöjen lisäksi rajoitustoimenpiteiden olemassaolo on tarpeellista. Nuoret kertovat usein ymmärtävänsä jälkikäteen etenkin hieman vanhempana sen, miksi rajoitustoimenpiteet ovat olleet tarpeellisia.

Yksi lastensuojelulaissa määriteltävä rajoitustoimenpide on luvatta laitoksesta poistuneen nuoren palauttaminen, mikä tarkoittaa hatkanneen nuoren palauttamista takaisin laitokseen. Tähän liittyy myös Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (2022) yhdessä poliisitoimen ja hätäkeskuslaitoksen kanssa kokoama valtakunnallinen hatkalaisohjetaulukko sekä moniammatillinen yhteistyö ja vastuun jakautuminen tilanteessa, jossa nuori on luvattomasti poissa sijaishuolto paikastaan ja tavoitteena on ensin tavoittaa kyseinen nuori ja sitten palauttaa hänet takaisin lastensuojelulaitokseen.

Hoikkala ja Kemppainen (2015, 467) toteavat, että heidän tutkimuksensa mukaan sijaishuollosta karkaaminen koetaan lastensuojelun sijaishuollossa kuormittavana ilmiönä, koska tilanteeseen reagoiminen vaatii paljon resursseja sekä useamman eri toimijan työskentelyä.

Jos lapsi jättää palaamatta sovitusti lastensuojelulaitokseen tai poistuu sieltä luvatta, on lastensuojelulaitoksen ilmoitettava tilanteesta viipymättä vähintään lapsen omalle sosiaalityöntekijälle tai päivystävälle sosiaaliviranomaiselle sekä lapsen huoltajalle. Sosiaalitoimen edustaja ilmoittaa tilanteesta poliisille ja pyytää tarvittaessa poliisilta virka-apua

lapsen paikantamiseksi ja palauttamiseksi. Kaikissa tilanteissa sosiaalitoimi ei kuitenkaan ota yhteyttä poliisiin. (Mts., 470.)

Hoikkalan ja Kemppaisen (mts., 472) mukaan hatkassa olleen nuoren mahdollisesti epävakaa fyysinen ja psyykinen tilanne vaatii erityistä sensitiivisyyttä lapsen sosiaalityöntekijältä tai lastensuojelulaitoksen työntekijältä. Mahdollisuus hatkan aikana tapahtuneisiin ikäviin asioihin, kuten hyväksikäyttöön on aina pidettävä mielessä. Useat tutkimuksen informanteista totesivat, että lämmin ja selkeästi välittävä suhtautuminen aikuisilta olisi tärkeää sen jälkeen, kun nuori palaa lastensuojelulaitokseen. (Mts., 472.) Myös Haapalan ja kollegoiden (2023, 154) mukaan nuoren hatkaamisen jälkeen oman sosiaalityöntekijän sekä laitoksen henkilökunnan tulisi yhdessä yrittää selvittää ja ymmärtää niitä syitä, joiden takia nuori päätyi hatkaamaan sekä nuoren ehdoilla käsittelemään mahdollisia ikäviä asioita, joita hatkan aikana on tapahtunut.

Hoikkala (2020, 9) toteaa, että lastensuojelulain osittaisuudistuksella vuonna 2006 pyrittiin selkeyttämään lastensuojelulaitoksissa käytettävien erilaisten perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvien toimenpiteiden oikeudellista perustelua. Yhtenä lainsäätäjän tarkoituksena oli estää itsemääräämisoikeuteen puuttuvien toimenpiteiden käyttäminen rangaistuksina. Haapala ja kumppanit (2023, 166) toteavat kuitenkin, että osa nuorista kokee sijaishuollon rajoitustoimenpiteet nimenomaan rangaistuksina hatkaamisen jälkeen. Toisaalta nuoret kertovat ymmärtävänsä tiettyjen rajoitustoimenpiteiden käytön, mutta usein kokemus on se, että rajoitustoimenpiteet määrätään nuorelle automaattisesti, kun nuori palaa hatkareissulta. Lastensuojelulaissa (417/2007) todetaan, ettei rajoitustoimenpiteitä saa käyttää rangaistuksina. Tilanne on ongelmallinen, sillä rajoitustoimenpiteiden käyttäminen rangaistuksina on laissa kielletty, mutta silti ainakin nuorten kokemus on se, että niitä käytetään ainakin rangaistuksen omaisesti. Haapala ja kumppanit (2023, 166) kertovat tekstissään erään nuoren kritisoineen haastattelussa hänen kohdallaan käytettyjä perusteluita rajoitustoimenpiteille. Perusteluksi nuorelle oli todettu, että ”hatkaamisesta täytyy tulla seuraamuksia”.

Rajoitustoimenpiteistä päätettäessä täytyy lastensuojelulain mukaan aina ottaa huomioon lapsen etu (LSL 417/2007). Rajoitustoimenpiteen käyttö täytyy siis pystyä perustelemaan myös lapsen edun toteutumisella. Lapsen edun ensisijaisuus kaikissa tilanteissa nostetaan esille myös Yleissopimuksessa lapsen oikeuksista, jonka mukaan viranomaispäätöksissä, lainsäädännössä ja muissa yhteiskunnallisissa ratkaisuisa tulee aina huomioida lapsen

edun toteutuminen ja ensisijaisuus. (Sops 60/1991.) Lapsen oikeuksien näkökulma on korostunut lastensuojelun kontekstissa erityisesti 2010-luvun aikana ja niiden korostaminen jatkuu edelleen 2020-luvulla (Vuolukka 2024, 22).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni tarkoituksena on nostaa esiin sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sijaishuollossa olevien asiakasnuorten hatkaamisesta sekä hatkaamiseen puuttumisesta. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Millä tavoilla hatkaaminen näyttäytyy sosiaalityöntekijälle?
- 2) Millaisia keinoja lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöillä on ennaltaehkäistä ja vähentää nuorten hatkaamista sekä miten sijaishuollon sosiaalityöntekijät kokevat voivansa puuttua nuorten hatkaamiseen omassa työssään?

Tutkimusaineiston keruutapana olen käyttänyt fokusryhmäkeskustelua sekä yksilöhaastatteluna toteutettua teemahaastattelua. Aineistoa analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

3.1 Aineistona fokusryhmäkeskustelu ja yksilöhaastattelu

Tässä tutkielmassa olen käyttänyt tiedonkeruumenetelmänä fokusryhmäkeskustelua sekä yksilöhaastattelua, jonka toteutin teemahaastatteluna perustuen fokusryhmäkeskusteluissa käytettyihin teemoihin. Tähän ratkaisuun päädyin sen vuoksi, että fokusryhmäkeskusteluiden avulla kerätty aineisto liian niukaksi. Yksilöhaastatteluiden avulla sain kerättyä lisää aineistoa.

Yksi tieteellisen tiedonhankinnan perusmuodoista ovat erilaiset haastattelut. Tutkimushaastattelu on menetelmänä hyvin joustava ja soveltuu siksi hyvin monenlaisiin tutkimuksiin. Erilaiset haastattelut menetelmänä ovat myös yleisesti koettu sekä haastattelijan että haastateltavan toimesta melko miellyttäväksi menetelmäksi. Toisaalta haastattelun käyttämiseen liittyy myös omat haasteensa. Haastattelun sisältö on aina sidoksissa tiettyyn tilanteeseen ja kontekstiin ja haastattelun tuloksiin sisältyy tutkijan tekemää tulkintaa. (Esim. Hirsjärvi & Hurme 2022, e-kirja.)

Teemahaastattelu tiedonhankintamenetelmänä kuuluu niin kutsuttuihin puolistrukturoituihin haastatteluihin. Niille on ominaista, että vain osa haastattelun suuremmista kysymyksistä mietitty ja ikään kuin lyöty lukkoon etukäteen. Teemahaastattelu etenee etukäteen määriteltyjen teemojen varassa, ei tarkasti määriteltyjen valmiiden kysymysten avulla. (Mt.) Hyvärinen (2017, e-kirja) huomauttaa, että teemahaastattelun kohdalla on muistettava pohtia sitä, pääsevätkö osallistujat etenemään haastattelun teemojen kautta haluamassaan järjestyksessä ja haluamallaan painotuksella. Tavoitteena teemahaastattelussa on, että haastateltava saa rauhassa kertoa asioista omaan tahtiinsa ja mahdollisesti myös haluamassaan järjestyksessä.

Claudia Puchta ja Jonathan Potter (2004, 6) toteavat, että fokusryhmä on yleensä sellainen ryhmä, joka koostuu ryhmänvetäjästä, jolla on keskustelun tavoite mielessään sekä keskustelijoista, joilla on tietoa, tunteita tai mielipiteitä vetäjän asettamasta aiheesta. Anu Valtosen (2005) mukaan fokusryhmäkeskusteluun voidaan viitata useammalla englanninkielisellä termillä, esimerkiksi *group interview*, *focus group interview*, *group discussion*. Hyvä suomenkielinen termi on ryhmäkeskustelu, jolla viitataan järjestettyyn keskustelutilaisuuteen, johon kutsutaan joukko ihmisiä keskustelemaan jostakin aiheesta. Keskustelu on fokuoituua, mutta kuitenkin vapaamuotoista. Ryhmäkeskustelumethodissa keskeistä on ryhmän vetäjän roolin minimoiminen. Ryhmänvetäjän ensisijainen tehtävä on luoda keskustelulle hyvä ilmapiiri sekä ohjata keskustelua tavoitteiden mukaiseen suuntaan samalla rohkaisten keskustelun osallistujia keskustelemaan aiheesta keskenään. Ryhmänvetäjä ei itse osallistu keskusteluun. (Mts., 233.)

Richard Kruegerin (1994, 17) mukaan fokusryhmä koostuu tyypillisesti noin 6–10 osallistujasta, mutta ryhmän koko voi hyvin vaihdella tarkoituksen mukaan jopa 3–12 osallistujan välillä. Ryhmän koko on syytä miettiä tarkkaan, sillä ryhmän täytyy olla tarpeeksi pieni, että jokainen osallistuja ehtii sanoa aiheesta kaiken haluamansa. Kokemuksena on, että pienemmistä fokusryhmistä saa yleensä irti parempia keskusteluita, kuin suuremmista fokusryhmistä. Fokusryhmien ideana on koostaa ryhmät keskenään samankaltaisista ihmisistä. Samankaltaisuus voi olla esimerkiksi sitä, että henkilöt tekevät samantyyppistä työtä. (Mts., 17.)

Halusin päästä keräämään aineistoa tutkielmaani varten lastensuojelun sijaishuollossa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä. Sosiaalityöntekijöiden rekrytointi fokusryhmäkeskusteluihin ja haastatteluihin edellyttää tutkimusluvan hakemista siltä organisaatiolta,

jonka työntekijöitä toivotaan saatavan osallistujiksi. Tammikuussa 2024 olin yhteydessä kolmeen Helsingin kaupungin lastensuojelun sijaishuollon johtavaan sosiaalityöntekijään ja tiedustelin, olisiko heillä tiedossa mahdollisia tutkimukseeni osallistumaan kiinnostuneita sosiaalityöntekijöitä. Johtavien sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän kauttaan saa rekrytoitua mukaan osallistujia, kunhan saan ensin tutkimusluvan aineiston keräämistä varten. Hain tutkimuslupaa Helsingin kaupungilta tammikuun 2024 lopulla ja sain päätöksen tutkimusluvan myöntämisestä helmikuussa 2024. Tutkimuslupa on voimassa vuoden 2024 loppuun asti.

Alkuperäisenä tarkoituksena oli kerätä aineisto kokonaan fokusryhmäkeskusteluiden avulla. Halusin saada kokoon vähintään kolme erillistä fokusryhmää, joiden ryhmäkoko olisi 3–6 sosiaalityöntekijää. Yhden keskustelun kesto voisi vaihdella ryhmän aktiivisuuden mukaan, mutta pyrkimys oli rajata keskustelun kesto 90–120 minuuttiin. Fokusryhmäkeskustelut halusin toteuttaa kasvotusten sosiaalityöntekijöiden työpaikalla, mikäli saataisiin sovittua kaikille sopiva ajankohta. Varavaihtoehtona oli toteuttaa keskustelut etäyhteydellä esimerkiksi teamsin välityksellä. Keskusteluihin osallistujiksi pyrin löytämään lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöitä. Keskustelut tulisin nauhoittamaan ja litteroimaan aineiston analysointia varten.

Maaliskuussa 2024 sain koottua yhteistyössä Helsingin lastensuojelun sijaishuollosta minulle nimetyn koordinaattorin kanssa kaksi fokusryhmää, joissa molemmissa oli osallistujina kolme sosiaalityöntekijää. Lopulta sain pidettyä ensimmäisen fokusryhmäkeskustelun kolmen osallistujan kanssa ja toisen vain kahdella osallistujalla. Yksi osallistujista joutui perumaan osallistumisensa samana aamuna. Päätin kuitenkin toteuttaa toisen fokusryhmäkeskustelun vain kahden osallistujan kanssa, sillä tieto kolmannen osallistujan estymisestä tuli niin myöhään. Fokusryhmäkeskustelut toteutettiin kasvotusten sosiaalityöntekijöiden työpaikan tiloissa.

Fokusryhmäkeskusteluista kerätty aineisto jäi niukaksi, joten päätin yrittää saada vielä osallistujia yksilöhaastatteluun. Sain koordinaattorina toimineelta työntekijältä yhteystietoja sosiaalityöntekijöille, jotka olivat ilmoittaneet mahdollisen halukkuutensa osallistua haastatteluun. Yksilöhaastateltaviksi sain tätä kautta rekrytoitua vielä kaksi osallistujaa lisää. Toteutin yksilöhaastattelut teemahaastatteluina, joiden sisällön olin räätälöinyt vastaamaan fokusryhmäkeskusteluissa käyttämiäni teemoja mahdollisimman hyvin. Yksilöhaastattelut toteutin etäyhteydellä huhtikuussa 2024.

Fokusryhmäkeskusteluiden teemoiksi nostin kolme pääteemaa, jotka lähetin tiedoksi etukäteen keskusteluihin osallistuville sosiaalityöntekijöille. Nämä kolme teemaa olivat: 1 Miten nuorten laitoksista hatkaaminen näkyy sosiaalityöntekijän työssänne, 2 Millaisia keinoja sosiaalityössä on puuttua hatkaamiseen ja 3 Millaisia kehittämistarpeita sosiaalityössä on hatkaamiseen puuttumisessa. Näiden teemojen lisäksi olin laittanut itselleni ylös jokaisen teeman alle apukysymyksiä siltä varalta, että keskustelua ei synny ilman niitä. Yllätyin kuitenkin positiivisesti, sillä keskustelua syntyi fokusryhmissä helposti ilman apukysymysten käyttämistä. Yksilöhaastatteluja varten olin koonnut enemmän valmiita kysymyksiä fokusryhmäkeskusteluiden teemojen ja apukysymysten pohjalta. Mieleni oli yllättävän helppoa sovittaa yhteen fokusryhmäkeskusteluista ja yksilöhaastatteluista kerätty aineisto. Tähän syynä oli se, että pohdin etukäteen tarkasti sitä, millaisia kysymyksiä otan yksilöhaastatteluiden haastattelurunkoon mukaan ja miten ne sopivat yhteen fokusryhmäkeskusteluiden teemojen kanssa.

Yhteensä fokusryhmiin ja yksilöhaastatteluihin osallistui lopulta seitsemän lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijää, joiden työkokemus sijaishuollosta vaihteli kahdesta vuodesta yli 20 vuoteen. Nauhoitettua aineistoa kertyi kokonaisuudessaan noin 4,5 tuntia. Litteroituna aineistoa kertyi 70 sivua. Ruusuvuoren (2010, 424) mukaan sopiva litteroinnin taso ja tarkkuus määritellään jokaisen tutkimuksen kohdalla erikseen tutkimuksen metodisen lähestymistavan sekä itse tutkimusongelman mukaan. Kun mielenkiinto tutkimuksessa kohdistuu keskusteluissa tai haastattelussa esiin nouseviin asiasisältöihin, litteroinnin ei tarvitse olla kovin yksityiskohtaista. (Mts., 424.) Päädyin litteroimaan nauhoitteita niin, että jätin tekstistä pois erilaiset täytesanat, miettimistauot ja aiheeseen täysin liittymättömän keskustelun.

Fokusryhmäkeskustelut järjestin sosiaalityöntekijöiden työpaikalla varatussa kokoustilassa niin, että kaikki osallistujat olivat samassa tilassa yhtä aikaa paikalla. Keskusteluissa oli rento tunnelma. Tunnelmaan vaikutti vahvasti esimerkiksi se, että sosiaalityöntekijät olivat tuttuja toisilleen. Tämä teki tunnelmasta mutkattoman ja rennon sekä edesauttoi varmasti myös spontaanin keskustelun syntymistä verrattuna sellaiseen tilanteeseen, jossa osallistujat olisivat toisilleen täysin tuntemattomia.

Osallistujat olivat saaneet keskusteluiden teemat tiedoksi itselleen etukäteen. Osa oli perehtynyt niihin ennen keskusteluita, osa ei. Keskustelut kuitenkin etenivät suhteellisen tasapuolisesti, vaikka osa sosiaalityöntekijöistä oli valmistautunut keskusteluun enemmän

kuin toiset. Myös yksilöhaastatteluihin osallistuvat sosiaalityöntekijät saivat fokusryhmissä käytyt teemat itselleen tiedoksi ennen haastattelua.

Oma roolini fokusryhmäkeskusteluissa oli hyvin pieni. Ohjasin keskustelun kulkua vain kertomalla mitä teemaa käsitellään seuraavaksi ja muuten sosiaalityöntekijät keskustelivat aiheista keskenään. Muutaman kerran keskusteluiden aikana sosiaalityöntekijät kysyivät tarkennusta johonkin teemaan, mutta muutoin minun roolini oli seurata keskustelua vierestä.

Yksilöhaastattelut toteutin teams-yhteydellä, joten tilanne oli monen asian suhteen erilainen verrattuna fokusryhmäkeskusteluihin. Myös oma roolini oli suurempi haastatteluissa, sillä sosiaalityöntekijöiden keskustelun seuraamisen sijaan minun piti olla aktiivinen osapuoli haastattelun kulussa. Haastattelut sujuivat myös mukavasti. Esitin kysymyksen ja sosiaalityöntekijä vastasi kysymykseen kertoen aiheesta enemmän tai vähemmän. Toinen haastateltavista vastasi kysymyksiin melko tiiviisti ja toinen kertoi aiheista yksityiskohdaisemmin ja enemmän erilaisia esimerkkejä käyttäen.

Sekä fokusryhmäkeskusteluiden että yksilöhaastatteluiden kohdalla koin ensimmäisen keskustelun ja haastattelun itselleni haastavammaksi kuin seuraavat. Kokemukset aineiston keräämisestä fokusryhmien ja haastatteluiden avulla olivat minulle ensimmäisiä laatuaan, joten mielestäni on myös luonnollista, että ensimmäiset kerrat aiheuttavat eniten jännitystä. Kaikki fokusryhmäkeskustelut ja haastattelut menivät kuitenkin lopulta hyvin omasta jännityksestäni huolimatta ja sain kerättyä kokoon käyttökelpoisen aineiston pro gradu -tutkielmaani varten.

3.2 Aineiston sisällönanalyysi

Tutkielmassani käytän aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida erilaisia dokumentteja sekä systemaattisesti että objektiivisesti. Sisällönanalyysin yhteydessä tällainen dokumentti voi olla esimerkiksi kirja, artikkeli tai haastattelu, sillä sisällönanalyysi on luonteeltaan tekstianalyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Tässä pro gradu -tutkielmassa analysoitava dokumentti on fokusryhmäkeskusteluiden ja yksilöhaastatteluiden litteroitu aineisto. Esimerkiksi Klaus

Krippendorff (2004, 11) toteaa, että sisällönanalyysin aineistona on aivan aluksi käytetty nimenomaan kirjallista aineistoa, mutta vähitellen myös erilaisten haastattelutilanteiden sekä fokusryhmäkeskusteluiden litteroinnit päätyivät sisällönanalyysin aineistoksi.

Sisällönanalyysin tavoitteena on saada tutkittavasta aiheesta tiivistetty ja yleistetty kuvaus. Menetelmän avulla pyritään järjestelmään aineistoa selkeään, mutta samalla tiiviiseen muotoon kuitenkin säilyttäen aineiston sisältämä informaatio. Itse aineiston analyysivaiheessa sen käsittely perustuu tulkintaan sekä loogiseen päättelyyn. Analysoinnin yhteydessä ensimmäiseksi aineisto jaetaan osiin, käsitteellistetään ja tämän jälkeen kootaan uudelleen erilaiseksi loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Sisällönanalyysimenetelmiä on aineistolähtöisen sisällönanalyysin lisäksi myös teorialähtöinen sisällönanalyysi ja teoriaohjaava sisällönanalyysi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127; 133.) Tässä tutkimuksessa valitsin omaksi aineistonanalyysimenetelmäksi kuitenkin aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska tutkielman tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä eli sitä, mitä heillä on aiheesta sanottavanaan.

Aineiston analyysissa lähdin liikkeelle käymällä aineiston huolellisesti läpi ja tekemällä itselleni muistiinpanoja siitä, millaisia eri aiheita aineisto pitää sisällään. Aineistoa oli kokonaisuudessaan 70 sivua, joten tähän vaiheeseen käytin paljon aikaa. Tämän jälkeen siirryin käymään aineistoa läpi pohtien sitä, mitkä aineistosta nousevat aiheet ovat sellaisia, jotka nousevat käsittelyyn tutkielmani tuloksissa. Aineiston läpikäymisessä käytin apuna erilaisten taulukoiden tekemistä aineiston sisällöstä. Käytin hyödyksi myös eri aiheiden värikoodaamista, jotta hahmotin helpommin sen, missä kohtaa aineistoa käsitellään mitäkin aihetta.

Tuloksiin muodostui neljä eri kategoriaa. Ensimmäinen kategoria oli se, miten hatkaamisen syyt ja riskit näyttäytyvät aineistossa. Toisena kategoriana käsittelyyn nousi hatkaamisen luomat haasteet ja kolmantena sosiaalityöntekijän keinot puuttua hatkaamiseen. Neljänneksi kategoriaksi muodostui hatkaamiseen liittyvät kehittämistarpeet. Näiden neljän kategorian lisäksi minulla oli analyysivaiheessa pohdinnassa myös viides kategoria: sosiaalityöntekijöiden yhteistyö eri tahojen kanssa, kun nuori on hatkassa. Päädyin kuitenkin sisällyttämään yhteistyö aiheen hatkaamisen luomien haasteiden ja kehittämistarpeiden kategorioihin. Osa yhteistyöhön liittyvästä materiaalista sopi haasteiden kategoriaan, sillä yhteistyö näyttäytyi aineistossa ajoittain haasteellisena. Aineistosta ilmeni, että sosiaalityöntekijät toivovat tulevaisuudelta viranomaisyhteistyön kehittämistä sekä

vastuualueiden selventämistä. Tältä osin yhteistyöteema sopi kehittämistarpeiden kategoriaan.

Kun sain poimittua aineistosta kaikki edellä mainitsemiini kategorioihin sopivat kohdat, aloitin kategorioiden sisältämän aineiston läpikäymisen tällä kertaa pohtien sitä, mitä asioita nostan esille tutkimuksen tuloksissa aineisto-otteiden muodossa. Tässä vaiheessa läpikäytävää aineistoa oli noin 38 sivun verran. Tämä vaihe vaati minulta useita aineiston läpikäyntikertoja ja hahmottelin tutkimuksen tuloslukujen sisältöjä moneen otteeseen. Useiden hahmotelmien jälkeen pääsin aloittamaan tulosten tulkitsemisen ja tuloslukujen kirjoittamisen.

3.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Eettinen pohdinta kuuluu tiukasti tieteellisen tutkimuksen tekemiseen aina aiheenvalinnasta tutkimuksen viimeistelyyn saakka. Pirkko-Liisa Rauhala ja Elina Virokannas (2011) avaavat sitä, millaista eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulisi olla. Lyhyesti määriteltynä tutkimuseetiikalla tarkoitetaan sitä päätöksentekotaitoa, jolla tutkija ohjaa kokonaisuuden muodostumista tutkimusprosessin aikana. Myös Hirsjärvi ja Hurme (2022, e-kirja) toteavat, että kaikkiin tieteellisiin tutkimuksiin liittyy luonnollisesti erilaisia eettisiä kysymyksiä, mutta erityisesti ihmistieteissä sekä sensitiivisten aiheiden kohdalla eettisten kysymysten pohtiminen tulee tutkijan tehtäväksi tutkimuksen tekemisen jokaisessa vaiheessa. Oman tutkimusprosessini aikana pyrin suunnittelemaan toteutusta pitäen samalla mielessä eettisyyden kontekstin. Tämä tutkielma ei saa vahingoittaa ketään, vaan tutkielman tarkoituksena on tuottaa hyödyllistä tietoa hatkaamisen tematiikasta.

Ranta ja Kuula-Luumi (2017, e-kirja) toteavat, että haastatteluita ja fokusryhmäkeskusteluja toteutettaessa tutkittavan yksityisyyden suojeleminen sekä vahingoittamisen välttäminen ovat ensiarvoisen tärkeitä asioita. Tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on myös toteuduttava ja tutkimukseen osallistumisen on oltava täysin vapaaehtoista.

Sosiaalityöntekijät saivat tehdä päätöksen osallistumisesta tutkimukseeni rauhassa itse ja ilmoittaa halukkuutensa sähköpostitse. Huolehdin siitä, ettei keskusteluihin ja

haastatteluihin osallistuneita sosiaalityöntekijöitä voi valmiista tutkielmasta tunnistaa. Tutkimukseen osallistuminen oli sosiaalityöntekijöille vapaaehtoista ja heillä oli oikeus kieltäytyä keskustelusta tai haastattelusta missä vaiheessa tahansa. Litterointivaiheessa päätin nimetä osallistujat numeroilla ja kirjaimella S viitaten sanaan sosiaalityöntekijä. Aineisto-otteissa on näkyvillä puhujan kohdalla vain S1-S7, jotta pysyn itse tutkijana kartalla siitä, kuka osallistujista on äänessä.

Nauhoittamani fokusryhmäkeskustelut ja haastattelut sekä niiden pohjalta tehdyt litteroinnit olen tallentanut ja säilyttänyt omalla henkilökohtaisella kannettavalla tietokoneellani sekä kopiot muistitikulla. Sekä tietokone että muistitikku on suojattu salasanalla, eikä muilla henkilöillä ole niihin pääsyä. Allekirjoitetut paperiset suostumuslomakkeet olen säilyttänyt kotonani lukitussa laatikossa, johon muilla ei ole pääsyä. Sähköisesti allekirjoitetut suostumuslomakkeet tallensin omalle tietokoneelleni. Fokusryhmäkeskusteluiden ja yksilöhaastatteluiden nauhoittamisen suoritin yliopistolta lainaamalla nauhurilla, josta siirsin nauhoitteet omalle tietokoneelleni. Tutkielman valmistuessa poistan kaiken keräämäni aineiston ja sähköiset suostumuslomakkeet sekä tuhoan paperiset suostumuslomakkeet tietoturvallisesti. Tutkimukseeni osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus saada valmis tutkielma luettavaksi.

Rauhala ja Virokannas (2011) toteavat, että tutkimukseen osallistuja saattaa kokea haastattelutilanteen ahdistavaksi siitäkin huolimatta, että se olisi järjestetty ja suoritettu asianmukaisesti. Tätä tutkielmaa varten järjestetyissä fokusryhmäkeskusteluissa ja haastatteluissa pyrin tutkijana siihen, että osallistujilla olisi tilanteissa mahdollisimman mukava ja helppo olla. Kävin keskusteluiden ja haastatteluiden alussa läpi selkeästi sen, että tilanteessa ei tarvitse jännittää ja tilanteen voi keskeyttää koska tahansa, jos se tuntuu tutkitavasta tarpeelliselta.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2017, e-kirja) mukaan yksi haastatteluja järjestävän tutkijan tärkeimmistä ominaisuuksista on kyky pysyä neutraalina ja minimoida omaa osuuttaan. Haastattelijan tulisi pysyä haastattelutilanteissa täysin puolueettomana ja olla esittämättä omia mielipiteitään. Fokusryhmäkeskusteluissa en itse osallistunut keskusteluun, vaan annoin sosiaalityöntekijöiden keskustella aiheista keskenään. Yksilöhaastatteluissa osallistuin tilanteeseen enemmän esittämällä kysymyksiä, mutta en tuonut tilanteissa esille omia mielipiteitäni tai kokemuksiani. Pääosassa sekä fokusryhmäkeskusteluissa että yksilöhaastatteluissa olivat sosiaalityöntekijät ja se, mitä heillä oli sanottavana.

Muutin fokusryhmäkeskustelut ja yksilöhaastattelut tekstimuotoon litteroinnin avulla, kuten on tapana tällaista tutkimusta tehtäessä. Päädyin litteroimaan tilanteet siten, että jätin erilaiset miettimistauot ja ylimääräiset täytesanat litteroimatta. Nikander (2010, 433) toteaa, että litteraatio on litteroijana toimivan henkilön tulkintojen ja valintojen pohjalta muodostunut lopputulos ja tämän vuoksi sitä ei voida pitää täydellisenä kuvauksena tilanteesta, jonka pohjalta litteraatio on tehty. (Mts., 433.) Litterointiprosessin aikana pohdin usein tarkasti esimerkiksi sitä, mitä täytesanoja täytyy jättää mukaan litteraattiin, jotta merkitys ei muutu siitä, mitä sosiaalityöntekijä halusi tilanteessa kertoa.

Nuorten hatkaaminen on aiheena sellainen, mistä ihmisillä saattaa olla omia näkemyksiä ja aihe voidaan nähdä leimaavana. Tämän tutkielman tarkoituksena on lisätä tietoisuutta aiheesta sekä pyrkiä avaamaan näkökulmia siihen, miten toimintamalleja hatkaamiseen liittyen voidaan kehittää ja parantaa. Sosiaalityön tutkimuksessa on tärkeää pohtia aiheiden sensitiivisyyttä sekä muistaa keskittyä tutkimaan ilmiöitä ihmisten sijaan. Hatkaaminen aiheena on myös omalla tavallaan sensitiivinen ja siitä kirjoitettaessa tulee pohtia alusta loppuun asti sitä, millä tavalla asioista kirjoittaa ja miten asiat tekstissä esittää. Tämän vuoksi olen pohtinut tutkielman jokaisessa vaiheessa myös sitä, miltä valmis tutkielma tulee lukijalle näyttämään ja millaisen kuvan valmis tutkielma aiheestaan antaa.

4 HATKAAMISEN ULOTTUVUUDET

Tässä luvussa esittelen analyysin tuloksia. Ensimmäiseksi käsittelen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä syistä, jotka ovat johtaneet nuorten hatkaamiseen. Nostan esiin myös sosiaalityöntekijöiden näkemyksen hatkaamiseen liittyvistä riskeistä. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään hatkaamisen luomia haasteita sosiaalityöntekijän työssä. Haasteiden jälkeen nostan esiin sosiaalityöntekijöiden keinoja puuttua hatkaamiseen sekä sosiaalityöntekijöiden toiveita tulevaisuuden keinoihin ja kehittymistarpeisiin liittyen.

4.1 Hatkaamisen syyt ja riskit

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa ja keskusteluissa nousi esille hatkaamisen laajuus ilmiönä. Hatkaamisella ja siihen puuttumisella on oma vaikutuksensa niin nuoren, laitoksen työntekijöiden kuin sosiaalityöntekijöidenkin arkeen. Sosiaalityöntekijät jakoivat näkemyksen siitä, että hatkaaminen ei ole yksinkertainen ilmiö millään tasolla.

S4: Et tää on hirveen monitasonen tää hatkaamisasia, ---

S5: Et se voi olla myös sellasta lyhytkestosta. ---

S4: --- Tosiasiassa, nii meillä on vaan se keskikaista, et ei oo niitä ääripäitä, nii sehän on varmaan hatkanuorista se suurin osa, mitkä ei oo niinku kaidista eninten niitä suonensisäisten huumeiden käyttäjätyyppejä, vaan ihan tommosia, et on muuten vaan ehkä kaveripiiri vie tai on negatiivisii kokemuksia laitoksesta. Ei oo ehkä semmosta kokemusta, että välitetään tai mitä ikinä.

S3: Ja sit on myös ne hatkaajat, joille se ei oo välttämättä niin iso riski et tiedetään missä ne on, esimerkiksi poikaystävän luona tai kotona. Mut sit on ne toiset nuoret, että ei oo mitään hajua missä ne menee ja mitä ne joutuu kokemaan.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa käsiteltiin hatkaamisen monitasoisuutta useaan otteeseen. Sosiaalityöntekijät totesivat, että on olemassa paljon erilaista hatkaamista. Nuori saattaa lähteä hatkaan esimerkiksi viettääkseen aikaa kavereiden tai seurustelukumppanin

kanssa. Usein näiden nuorten kohdalla oma sosiaalityöntekijä ja omat ohjaajat lastensuojelulaitoksessa ovat tietoisia siitä, että nuori on esimerkiksi seurustelukumppanin luona. Tällaisissa tilanteissa huoli nuoren tilanteesta on usein pienempi. Aivan toinen tilanne on silloin, kun kenelläkään ole tietoa siitä, missä nuori voisi olla ja mitä hän mahdollisesti on tekemässä.

Toisilla nuorilla hatkaamiseen liittyy vahvasti esimerkiksi päihteidenkäyttö ja rikollinen toiminta. Toisten nuorten kohdalla on tiedossa, että he ovat ikään kuin helposti vietävissä ja siksi vaarassa joutua esimerkiksi hyväksikäytön tai muiden rikosten uhreiksi. Keskusteluissa todettiin, että hatkaamisen monitasoisuuden takia siihen puuttumisen täytyy olla erilaista jokaisen nuoren tilanteessa.

Sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että kaikki sijaishuollossa olevat nuoret eivät tietenkään hatkaa, vaan nuoret ovat hyvin yksilöllisiä myös hatkaamisen suhteen. Omien asiakasnuorten tunteminen voi helpottaa hatkareissujen ennakointia. Osa nuorista on hatka-alttiita ja he saattavat olla omilla teillään jatkuvasti. Osa nuorista ei hatkaa koskaan ja osa todella harvoin. Syyt nuoren hatkaamiselle tai hatkaamattomuudelle ovat jokaisen nuoren kohdalla yksilöllisiä. Latzman ja kumppanit (2019, 114) toteavat, että ei ole olemassa mitään stereotyyppiä sijaishuoltopaikasta hatkaavalle nuorelle, vaan kaiken ikäiset ja erilaisista taustoista tulevat nuoret ovat edustettuina karkulaisten keskuudessa. Myös sosiaalityöntekijöiden mukaan kuka tahansa lastensuojelulaitoksessa asuva nuori saattaa päätyä hatkaamaan. Toisaalta keskusteluissa nousi esiin se, että toistuva hatkaaminen on yleisempää kuin yksittäiset hatkat, eli kun nuori on päätenyt hatkaamaan aikaisemmin, hän todennäköisemmin hatkaa helpommin myös jatkossa.

S2: Se on tosi tapauskohtaista. Ku yleensä sulla on omalla listalla ne tietyt nuoret, jotka on hatka-alttiita ja ne jotka tekee niitä.

S5: --- Mutta tota sen mä oon huomannu tän kahen vuoden aikana, että tää hatkaaminen kyllä näkyy paljonkin ja se on aina niitten yksien ja samojen nuorten kohdalla. Et noin niinku kärjistetysti niin joko nuori hatkaa tai se ei hatkaa. ---

Sosiaalityöntekijöille nuoren hatkaamisalttius saattaa näkyä monella eri tavalla, mutta monen nuoren kohdalla on kuitenkin ennustettavissa, onko hän potentiaalisesti lähdössä hatkaan myös tulevaisuudessa vai ei. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorilla on omat toimintatapansa ja kiinnostuksen kohteensa. Joskus nämä vievät nuoren omille teilleen.

Luonnollisesti hatkaan lähtemisen ennustaminen joka tilanteessa on mahdotonta, mutta jonkinlainen ennakointi tiettyjen nuorten kohdalla on mahdollista. Aineistosta nousi esille se, että usein hatkaaville nuorille kehittyy eräänlainen hatkakierre, jonka pysäyttäminen voi olla erittäin haasteellista.

Hatkaaminen nähdään joka tapauksessa suurena riskinä lapsen tai nuoren hyvinvoinnille ja sosiaalityöntekijänä joutuu kohtaamaan tilanteita, joissa nuori on kokenut hatkan aikana ikäviä asioita. Sosiaalityöntekijöiden mukaan riskit ja ikävät tapahtumat voivat olla hyvin erilaisia eri nuorten kohdalla.

S5: Et jos aattelee sosiaalityöntekijän työtä, niin tää hatkaaminenhan on aina tosi iso riski. Et mitä sille nuorelle siellä hatkareissulla tapahtuu. ---

S3: Kyllä. Et on tavallaan tiedossa se, ketkä on hatka-alttiita ja myös ne, että kenellä se hatka on tosi riski. Iso riski.

S3: --- Joku nuori on tosi suuressa vaarassa tulla hyväksikäytetyksi esimerkiksi.

S5: --- Koska tietysti tää on aina hirveen riskaabelia, et mullaki silloin alkuaikoina tämmönen nuori hatkareissulla kuoli huumeisiin ja se on ollu todennäköisesti ihan vahinko. ---

Sosiaalityöntekijät korostivat keskusteluissa ja haastatteluissa sosiaalityöntekijän vastuuta nuorista. Sijaishuollossa olevat nuoret ovat joko sijoitettuja tai huostaanotettuja ja näin ollen sosiaalitoimen vastuulla. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin sen, että riskit nuorten hatkaamisessa ovat hyvin eri tasoisia. Joidenkin nuorten kohdalla täytyy oikeasti miettiä sitä, että nuori saattaa olla akuutissa hengenvaarassa. Toisten nuorten kohdalla voidaan pelätä todella ikävien asioiden tapahtumista, mutta pelkoa siitä, että nuori olisi hatkan aikana vaarassa menettää henkensä ei akuutisti ole.

Ikävistä tapahtumista hatkan aikana erityisesti seksuaalirikosten uhriksi joutuminen nousi keskusteluissa esille. Seksuaalisen hyväksikäytön riski etenkin tyttöjen kohdalla on suuri. Sosiaalityöntekijän vastuulle jää usein esimerkiksi rikosilmoituksen tekeminen tilanteista. Usein nuori ei itse edes ymmärrä joutuneensa rikoksen uhriksi tilanteissa, jotka sosiaalityöntekijän näkökulmasta ovat selkeästi olleet nuoren hyväksikäyttöä tai jotain muuta rikollista toimintaa. Nuorten tietämättömyys omista oikeuksistaan tai lainsäädännöstä voi selittää tällaisia nuoren ja sosiaalityöntekijän välisiä näkemyseroja. Nuori

saattaa kokea esimerkiksi seksuaalista ahdistelua sisältävän tilanteen epämiellyttäväksi, mutta ei ymmärrä tilanteen olevan sellainen, mistä olisi tarpeellista ilmoittaa poliisille.

S2: Siis näin mä niinku aattelen. Mitä kaikkea saadaan lukea lehdistä mitä kaikkea ne on kokenu niinku tytöt varsinkin hatkojen aikana ---

S1: Joo ja ei nuoret ei niinku hahmota sitä, että heillä on niinku luonnostaan se omnipotenssi siitä, ettei minulle voi niinku mitään sattua ja he saattaa myös kokee, et he on niinkun aktiivisena toimijana jossain tilanteessa, vaikka tosiasiasa he olisivat sitten hyväksikäytön kohteena. Juuri vaikka sitä vastaan, et he saa majapaikan.

S3: Kyllä, ja oon joutunu tekemään rikosilmoituksia hatkojen jälkeen. Just näistä raiskauksista, mut sit ku puhuu nuorelle näistä rikosilmoituksista, että tää oli minun mielestä sellanen tilanne, että tässä tapahtu raiskaus niin sitte saatetaan kieltää se ja olla silleen, et ei et enintään sellasta pientä hyväksikäyttöä.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan hatkassa olevat nuoret ovat usein tilanteessa, jossa heillä ei välttämättä ole paikkaa, minne mennä. Tämän vuoksi nuoret saattavat ajautua siihen, että he pyytävät yöpaikkaa aikuisilta henkilöiltä. Aikuiset saattavat olla jollakin tasolla tuttuja tai jopa täysin tuntemattomia henkilöitä. Nuoret eivät välttämättä osaa pelätä sitä, että tuntemattoman ihmisen luokse majoittumisesta voisi seurata jotakin negatiivista. Sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että he joutuvat säännöllisesti tekemään rikosilmoituksia nuorten hatkareissujen jälkeen. Ei ole siis millään tavalla harvinaista, että hatkassa oleva nuori joutuu rikoksen uhriksi.

Nuoret saattavat usein kertoa omille sosiaalityöntekijöilleen syitä siihen, miksi ovat läheneet hatkaan. Syitä hatkaamiselle on monia, mutta tietyt syyt ajavat useita nuoria hatkaamaan. Monesti nuorella ei kuitenkaan ole antaa selitystä hatkaamiselleen. Joskus nuoret taas eivät halua kertoa syitä tekemistensä taustalla.

S2: Ja eiks se aina oo tää vakiotarina, ”et en mä ymmärrä mikä muhun meni ku mä lähdin karkumatkalle. Mä en tajua ollenkaan miks mä tein näin”. Mut se on vain ku kaveripiirissä ollaan ja joku tarjoaa esim. päihteitä tai muuta hauskaa nii sitte on kiva jäädä sillä hetkellä.

S2: Mut useasti sen huomaa jälkeinpäin ku joidenkin 16-17-vuotiaidenki kans juttelee, et ei niillä oikeen mitään järkevää syytä siihen oo ja ne itsekin huomaa sen. Ku joskus on ihan selkeä motivaatio, että on vaikka joku

rajoitus tai ei oo vaikka kotiharjoittelua ja sinä viikonloppuna ois just joku juttu, minne haluaa.

S2: Just kesällä nää festarit, tapahtumat ainaki tyttöillä ollut paljo tätä justiinsa. Lähetään vähä ennemmin, me halutaan valmistautua siihen, et se palautuminenki kestää sit siinä.

S3: Kyllä. Ja uusivuosi, koulun päättärit, synttärit.

Sosiaalityöntekijät nostivat keskusteluissa esiin useanlaisia syitä hatkaamiselle. Toisaalta joidenkin nuorten kohdalla ei ole mitään sen kummempaa syytä. Usein nuoret ovat jääneet omille teilleen ja viettämään aikaa kavereiden kanssa. Joskus syynä palaamatta jättämiselle on esimerkiksi voimassa oleva rajoitustoimenpide, joka estäisi osallistumisen johonkin nuorelle mieluiseseen tapahtumaan. Sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että kaikki erilaiset nuoria kiinnostavat tapahtumat lisäävät yleensä hatkaamista huomattavasti. Sosiaalityöntekijät korostivat erityisesti koulujen päättäjäisiä sellaisena tapahtumana, jonka aikana nuoret lähtevät usein luvatta kavereiden kanssa juhlimaan. Sosiaalityöntekijöiden mukaan yleensä nuorella on jokin selkeä motiivi lähteä hatkaan, mutta aina hatkaan lähtemisen syy ei välttämättä ole täysin selkeä edes nuorelle itselleen. Tällaiset tilanteet ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan haasteellisia, sillä jos hatkaamisen syitä on haasteellista löytää, on myös hatkaamiseen puuttuminen kyseisen nuoren kohdalla usein hankalaa.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorille on tyypillistä ja tärkeää viettää aikaa kavereiden kanssa ja usein nuoret eivät ymmärrä sitä, miksi heistä ollaan huolissaan. Nuoren näkökulmasta hän on vain viettämässä aikaa kavereiden kanssa. Esimerkiksi Garial-Casadó ja kumppanit (2023, 1830–1832) toteavat, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten kohdalla kaverisuhteet ovat erityisen tärkeässä asemassa lapsuuden ja nuoruuden aikana. Ystävyysuhteet ovat tärkeitä hyväksymisen kokemuksia nuorelle, jolla saattaa olla kokemuksia hylkäämisestä tai syrjimisestä sosiaalisen statuksen takia. (Mts., 1830–1832.) Usein kavereiden kanssa hengailuun saattaa kuitenkin liittyä eritasoista päihteidenkäyttöä. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa päihteidenkäyttö ja sen mahdollistaminen nousi esiin yhtenä yleisenä selityksenä sille, miksi nuori on halunnut lähteä hatkaan. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan päihteet ja halu vapauteen ovat hatkaamisen syynä selkeästi ylitse muiden.

S4: Ja sit tähän tuo tää päihteiden käyttö usein sen oman, et jos on riippuvuussuhde niin mehän kaikki tiedetään, et tää päihdehän on kuningas. Ei silloin merkitse.

S6: --- Niin se voi olla ihan semmonen halu vapauteen ikään kun, että halu käyttää päihteitä, päästä sinne kaveripiiriin, missä on aikasemmin vaikka liikkunu. No mistä se taas sitte johtuu se halu käyttää niitä päihteitä, niin siihen on nyt varmaan sitte joku syvempi juurisyy.

S2: No ainaki osalla on ihan oikeasti, että heillä kaatuu seinät päälle, heitä niinkun vituttaa kattella täällä. Tai kesäloma on yks. Esimerkiks viime kesänä mulla oli kaksi nuorta koko kesän, ku he haluavat viettää kesäloman, kyl he palaa syksyn tullen sit ku koulut alkaa. Mut ei ne kyllä palannut silloinkaan ilman etsimistä.

Aineiston perusteella päihteidenkäyttö ja päihderiippuvuus ovat selkeitä syitä lähteä hatkaan. Päihderiippuvuus saattaa ohjata nuoren koko elämää. Sosiaalityöntekijät muistuttivat kuitenkin siitä, että kaikki päihteitä käyttävät hatkalaiset eivät kärsi päihderiippuvuudesta, vaan osalla kysymys on erilaisten päihteiden kokeilemisesta. Usein sosiaalityöntekijät joutuvat huomaamaan, että asiakasnuori on selkeästi riippuvainen päihteistä.

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin yhtenä yleisenä hatkaamisen syynä vapaudenkaipuun. Nuoret haluaisivat tehdä mitä haluavat ja esimerkiksi laitokseenpaluuajkojen noudattaminen saattaa olla haasteellista. Sosiaalityöntekijöiden mukaan moni nuori suhtautuu lähtökohtaisesti kaikenlaiseen rajoittamiseen negatiivisesti ja saattaa lähteä hatkaan myös ikään kuin kapinoidakseen erilaisia rajoittavia sääntöjä vastaan. Toisaalta osa nuorista ei pysy laitoksessa sovitusti esimerkiksi sen vuoksi, että laitoksessa oleminen aiheuttaa heille ahdistusta.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan päihderiippuvuus hatkaavalla nuorella on sellainen ongelma, joka tuottaa lisää ongelmia ja vaaratilanteita. Usein päihteidenkäytön ohella mukaan kuvioihin tulee rikollisuus. Rikollisuus liittyy usein siihen, että rahoitetaan päihteidenkäyttöä. Myös erilaiset väkivaltarikokset ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan hatkassa olevien nuorten keskuudessa edustettuina.

S4: Kyllä. Sit päihteiden käytön taustalla on useesti.. siellä tulee rikollisuutta.

S4: Varsinki ku vedetään sit jotain muuta ku kannabista.

S5: Nii, joo. Esimerkiks tää mun nuori ite kerto, et ei hän muista mitään siit edellisestäkään hatkareissusta, että.... No se selvis aika nopeesti ku poliisi soitti mulle ja kerto, että tää nuori on jonku vanhuksen pahoinpidelly. ---

Erityisesti vahvempia huumeita käytettäessä erilainen rikollisuus korostuu. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tämä selittyy todennäköisesti sillä, että erilaiset huumausaineet ovat arvokkaampia kuin esimerkiksi alkoholi. Nuoret tarvitsevat rahaa päihteiden hankkimiseen ja päätyvät usein hankkimaan rahaa rikollisin keinoin. Päihteiden vaikutuksen alaisena harkintakyky ei usein ole hyvällä tasolla ja myös tämä altistaa esimerkiksi väkivallan käyttöön muita kohtaan. Myös esimerkiksi Tacken (2006, 136) mukaan päihtymystilaan liittyy olennaisesti suurentunut riski väkivallalle ja hyväksikäytön uhriksi joutumiselle.

Yhtenä syynä lähteä hatkaan aineistosta nousi esiin sijaishuoltoapaikassa koettu ahdistuneisuus.

S5: --- että sit mul tulee mieleen yks nuori, jolla oli hyvin traumaattinen tausta, et vanhemmilla on rankkaa päihde- ja rikostaustaa ja psyykkisesti nuori voi tosi huonosti ja hän oli laitoksessa vähän ei keskellä mitään tyyliin. Nii hän aina reagoi siihen ahdistukseen, kun se meni liian suureks nii hatkaamalla, mut se ei tarkottanut sitä, että hän oli öitä pois, vaan hän lähti teille tietymättömille ---

Vähäkylä (2021, 135) määrittelee ahdistuneisuuden pelon tunteeksi, joka johtuu vaaran ennakoimisesta. Usein tätä uhkaavaa vaaraa on hankalaa tarkasti tiedostaa, vaan se jää epämääräiseksi. Ahdistus on kuitenkin tavallinen reaktio tilanteisiin, jotka jollakin tavalla herättävät yksilössä epätietoisuutta ja vaarantuntua. Sosiaalityöntekijöiden mukaan useampi nuori on kertonut siitä, että sijaishuoltoapaikassa oleminen aiheuttaa ahdistusta syystä tai toisesta. Monen nuoren kohdalla ahdistusta on helpottanut sijaishuoltoapaikasta ulos pääseminen. Nuori saattaa yrittää lievittää ahdistuneisuuttaan lähtemällä pois sijaishuoltoapaikasta luvallisesti tai ilman lupaa.

Aineistosta ilmeni syynä hatkaamiseen myös nuoren kokemus siitä, ettei häntä ymmärretä sijaishuoltoapaikassa tarpeeksi.

S7: No sit yks toinen nuori. Hänest tuntu, että laitoksissa ei häntä ymmärretty ja ei tajuttu, miltä hänestä tuntuu ja tätä hänen problematiikkaa, eikä annettu hänelle tarpeeks vapauksia. Ja hänel oli myös siinä kohtaa huonot

välit vanhempiin, et ei hän aatellu, et vanhempienkaan luona ois hyvä olla. Niin hän hatkas kans sitten hänen täysikästen ystävien luokse.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan on melko yleistä, että asiakasnuoret kertovat kokevansa, ettei heitä ymmärretä tai ettei heille ole riittävästi aikaa sijaishuoltopaikassa. Lastensuojelulaitoksissa on rajattu määrä nuoria, mutta myös henkilökunnan määrä on rajallinen. Laitoksissa asuvilla nuorilla on usein taustalla haasteellisia tilanteita. Aineiston perusteella erilaiset psyykkiset haasteet ja psyykinen huonovointisuus on sijoitettujen nuorten kohdalla melko yleistä.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille hatkaamisen syynä myös nuoren halun päästä takaisin kotiin, mikä on sosiaalityöntekijöiden mielestä erittäin luonnollinen reaktio siihen, että nuori sijoitetaan asumaan kodin ulkopuolelle.

S7: Palatakseni vielä noihin syihin miks nuoret hatkailee. Niin sit on tosiaan näit, jotka haluu kotiin vanhempien luokse ja vanhempi saattaa sitä ajatusta kannattaakin, nii sit he hatkaa kotiin ja sit vanhemmat piilottelee. Ja on ollu siis tilanteita, missä vanhemmat eivät tosiaan oikeesti kykene tästä nuoresta huolehtimaan, mut heillä on toisaalta sit läheinen suhde. Niin se on yks syy myös hatkata. Nää nyt oli semmosii syitä, mitä täs ekana tuli mieleen. Varmasti on hyvin monenlaisii muitaki syitä.

S2: No vanhemmistahan paljastuu se sillä, jos he ei ole huolissaan lapsesta. Niin he tietää sillon, et missä lapsi on karkumatalla.

Usein nuori haluaa takaisin kotiin omien vanhempien luokse. Nuoren ollessa sijoitettuna sijaishuoltoon, on tähän kuitenkin olemassa syynsä. Nuoren tilanteessa on arvioitu, ettei hän voi asua kotona. Sosiaalityöntekijöiden mukaan on yleistä, että vanhemmat eivät hyväksy nuoren sijoittamista kodin ulkopuolelle ja saattavat kannustaa nuorta tulemaan kotiin sovittujen kotilomien ulkopuolella. Näissä tilanteissa on usein tyypillistä, että vanhemmat piilottelevat nuorta kotona ja saattavat kertoa sosiaalityöntekijälle ja lastensuojelulaitokselle, etteivät he tiedä, missä nuori on. Sosiaalityöntekijät kuitenkin nostivat esille sen, että vanhemmat ovat yleensä selkeästi huolissaan lapsestaan, kun he eivät tiedä, missä nuori oikeasti on. Sosiaalityöntekijät korostivat, ettei vanhempien huoli tai sen puuttuminen ole kuitenkaan varma merkki, siitä tietääkö vanhempi nuoren tilanteesta enemmän kuin kertoo. Sosiaalityöntekijät ovat kohdanneet sellaisiakin vanhempia, joita ei ole kiinnostanut heidän sijoitetun lapsensa tilanne.

Aineistosta nousi esiin myös yksi hieman erilainen syy lähteä hatkaan. Nuoret ovat kertoneet sosiaalityöntekijöille lähteneensä hatkaan kokeillakseen sitä, kaipaako ja etsiikö heitä kukaan. Sosiaalityöntekijöiden mukaan olisi ensisijaisen tärkeää, ettei kenenkään nuoren tarvitsisi sijaishuollossa pohtia sitä, välittääkö hänestä oikeasti kukaan.

S5: Ja kylhän nuoret joskus sanookin, just varsinki tämmöset, jotka hatkaa. Että ne tavallaan myös hakee sillä sitä, että välittääkö heistä kukaan. Et ne hän joskus saattaa sanoa myös että, mitä sä edes sossuna välität onks hän hatkas vai ei. Et tavallaan myös testaa sitä, että ollaanks oikeesti kiinnostuneita.

S5: Tää ykski nuori on sanonu, et ku laitokses kaikki on vaan töissä, nii ei niit oikeesti kiinnosta. Ja, että niitten ihmisten takia mä en halua tehdä mitään hatkaamisen lopettamiseksi. Et hän on sanottanu sen näin.

S6: Ja sitte on niitäki nuoria, jotka kerran tai pari vaan hatkaa, jollon mulle tulee ehkä semmonen tunne, et nuori kokeilee lähteekö kukaan häntä etsimään. Eli se voi liittyä myös johonki semmoseen turvan hakemiseen tietyllä tavalla.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan monella sijaishuollossa asuvalla nuorella on taustallaan traumaattisia kokemuksia ja kokemuksia hylkäämisestä. Tämä voi olla syynä siihen, että nuorille voi tulla tunne siitä, ettei kukaan laitoksessaakaan ehkä välitä hänestä ja hänen tekemisistään. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nousi esille pohdintaa siitä, miten etäiseksi oma sosiaalityöntekijä usein saattaa jäädä sijaishuollossa olevalle nuorelle. Usein sosiaalityöntekijä on pääsääntöisesti yhteydessä nuoreen vain silloin kun on tarvetta tehdä päätöksiä esimerkiksi rajoitustoimenpiteistä tai muusta vastaavasta. Sosiaalityöntekijöiden mielestä ei ole ollenkaan ihmeellistä, että nuoren kokemus sosiaalityöntekijästä saattaa jäädä etäiseksi. Keskusteluissa nousi esiin se, että laitosten työntekijöiden vaihtuessa myös nuorten elämässä olevat turvalliset aikuiset vaihtuvat. Työntekijöiden suuri vaihtuvuus voi edesauttaa tunnetta siitä, että uudet aikuiset eivät välttämättä välittäisi nuoresta.

Hatkaaminen ilmiönä on kompleksinen ja syyt hatkaamisen taustalla moninaisia. Hatkaamisen riskit jokaisen nuoren kohdalla ovat yksilöllisiä, mutta kuitenkin samalla hatkaamiseen liittyy universaaleja riskejä, jotka ovat kaikille nuorille samat.

4.2 Hatkaamisen luomat haasteet

Sosiaalityöntekijöiden mukaan sijaishuollosta hatkaaminen näkyy sosiaalityöntekijän työssä ensisijaisesti tietynlaisena ennakoimattomuutena. Tilanteet tulevat eteen suunnittelemta ja vaativat usein välittömiä toimenpiteitä sosiaalityöntekijältä.

S2: Ainakin mulla se näkyy ennakoimattomuutena eli joudutaan odottamaan, että koska saadaan nuoresta joku merkki siitä, että hänet on nähty jossakin. Ja sitä työtä, mitä me joudutaan tekemään, että me saadaan se nuori kiinni.

S3: --- Et se on sellasta päivystyksellistä työtä.

S2: Mut kyllähän se niinku oikeasti sä elät siinä työssä koko ajan mukana, et saadaanko kiinni se nuori ja mist ne löytyy.

S1: Ja on se vähän aina semmosta, et jos ykskin nuori on hatkassa sieltä omalta listalta, nii sää oot aina vähän semmosessa tilassa sit sen kaa. Et se ehkä vie kuitenkin sit sellasta niinku psyykkistä työtä sä teet kuitenkin sen kans, vaikket sä niinku sillai tekiskään mitää.

Hatkaamiseen liittyvä ennakoimattomuus aiheuttaa omanlaisensa jatkuvan ”hälytystilan”, joka kuormittaa tavallisen päivätyön ohella merkittävästi. Tällainen päivystyksellinen työ oman päivätyön lisäksi ei ainakaan pitkällä aikavälillä ole toimiva yhdistelmä. Koskaan ei voi tietää, milloin jotain uutua tietoa nuoren tilanteesta tulee ja täytyykö tämän tiedon pohjalta toimia välittömästi. Esimerkiksi Hülshagerin ja kumppaneiden (2022, 359) mukaan työn ennakoimattomuus lisää työn kuormittavuutta verrattuna tilanteeseen, jossa työssä ei tule yllättäviä työtehtäviä.

Hatkaamisen luoma ennakoimattomuus vaikuttaa myös sosiaalityöntekijöiden muiden työtehtävien hoitoon. Usein hatkassa olevan nuoren asioiden hoito vaatii välitöntä reagoimtia, jolloin kyseisen työpäivän tehtävät on organisoitava ja priorisoitava uudelleen. Pidemmällä aikavälillä tämä saattaa johtaa siihen, että joitakin ei niin tärkeäksi luokiteltujen työtehtävien hoito saattaa viivästyä.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorten hatkaaminen aiheuttaa yllättävän paljon työtä ja saattaa viedä työajasta lyhyellä varoitusajalla suuren osan.

S6: Joo just semmosia, et jos meille tulee tieto, että nuori on jossain, niin sittehan me perutaan kaikki suunnitelmallinen työ, että me pyritään siihen suhdeperustaisuuteen ja siihen, että me oltais itse siellä paikalla, ku lapsi/nuori tavoitetaan, nii me halutaan usein olla itse paikalla, kun vaikka virka-avun kanssa mennään lasta hakemaan.

S7: No sitten laitoksen kaa tehään etsintäsuunnitelmaa, että siinä yhdessä kartotetaan sitä, et mis paikois nuori vois olla.

S2: Se ajatustyö varmaan, mikä ei näy. Nii se vie sulta siis aikaa. Näin mä itse ainaki ajattelen. Ku jatkuvasti saat soitella sijaishuoltoon ja aina pyydellä niinku anteeksi, etten mä niinku teitä mitenkään syytä, mut teitä sijaishuoltoa aina velvoitetaan siihen etsimiseen. Tämmöstä niinku soittoa toistuvasti, et onko he tehny ja minkälainen suunnitelma on tulossa siitä.

S4: --- Mut ku mä mietin käytännön arjen työssä, nii mulla meni yhtenäki viikkona nii kaikki ylimääräinen aika siihen, että me koitettiin löytää sitä lasta tuolta ja hän on edelleenkin vasta 15-vuotias. Ja tosi vaarallisilla vevillä liikkuu.

Hatkaavat nuoret työllistävät sosiaalityöntekijöitä monella eri tavalla. Sosiaalityöntekijöiden mukaan aikaa yhden hatkassa olevan nuoren tavoittelemiseen saattaa yhtäkkiä mennä suurin osa työpäivästä. Sosiaalityöntekijän aika kuluu nuoren tavoittelemiseen ja laitoksen kanssa suunnitelman tekemiseen nuoren löytämiseksi. Sosiaalityöntekijä joutuu myös varmistamaan sen, että laitoksella on olemassa suunnitelma nuoren tavoittamiseksi. Sosiaalityöntekijä käyttää aikaansa myös nuoren lähipiirin tavoitteluun nuoren löytämiseksi. Ideaalitulanteessa nuori tavoitetaan jostakin ja hänet saadaan palaamaan takaisin laitokseen. Usein nuoren palauttamiseksi takaisin laitokseen tarvitaan kuitenkin virka-apua poliisilta. Virka-apupyynnöt ja poliisien kanssa nuorta hakemaan lähteminen ovat myös aikaa vieviä tehtäviä.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nousi esille huoli hatkassa olevista nuorista, mikä varjostaa sosiaalityöntekijöiden työnteon aika ajoin. Tämä huoli yhdistettynä hatkassa olevan nuoren asioiden hoitamiseen jatkuvasti hatkan aikana luo omat haasteensa työnteon.

S3: Niin. Mut sit tietenkkin ne on sosiaalityöntekijällekkin stressaavia tilanteita ku ei tietä missä joku nuori on ---

Jatkuva huoli hatkassa olevan nuoren tilanteesta aiheuttaa sosiaalityöntekijöille ylimääräistä stressiä. Stressaaminen ja huolehtiminen lisäävät työn psyykkistä kuormittavuutta, mikä voi vaikuttaa sosiaalityöntekijän jaksamiseen työssä. Sosiaalityöntekijöiden nostivat keskusteluissa esiin sen, kuinka todella stressaavia tilanteita hatkassa olevan nuoren asioiden selvittelyyn voi liittyä. Usein suurin huoli on se, että missä nuori on ja mitä hänelle voi tapahtua. Lisää stressiä voi aiheuttaa esimerkiksi yhteistyö muiden tahojen kanssa ja erityisesti sen toimimattomuus joissakin tilanteissa.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että nuoren ollessa hatkassa sosiaalityöntekijä toimii yhteistyössä monen eri tahon kanssa. Tavoitteena on löytää nuori ja saada tämä takaisin sijaishuoltopaikkaan turvallisesti. Yhteistyötä tehdään yleensä poliisin, lastensuojelulaitosten sekä nuoren perheen ja lähipiirin kanssa. Muita yhteistyökumppaneita voivat olla esimerkiksi sosiaalipäivystys tai sairaala riippuen nuoren tilanteesta. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa ja haastatteluissa korostui poliisin kanssa tehtävä yhteistyö sekä vaihtelevat kokemukset sen sujumisesta. Yhteistyö poliisin kanssa on muun muassa sitä, että sosiaalityöntekijä tekee poliisille pyynnön nuoren etsintäkuuluttamisesta. Sosiaalityöntekijä voi myös pyytää poliisilta virka-apua löydetyn nuoren hakemiseksi takaisin sijaishuoltopaikkaan.

S2: Se on tapauskohtaista. Joskus kun teet virka-apupyynnön poliisille, että tuutteko siihen osoitteeseen ja muuta, niin se riippuu, kuka sen käsittelee siellä poliisissa. Sieltä voi tulla yhtäkkiä tosi läksyttävä puhelinsoitto mulle, et oonks mä ihan varma, et se nyt on siellä ja ihan ku jolleki pikkulapselle puhutaan ja naureskellaan, että ei nyt tolla perusteella lähdetä. Ja sit joskus voi tulla suurinpiirtein silleen, ettei ees kysy sen kummempaa.

Sosiaalityöntekijöiden kokemus yhteistyöstä poliisin kanssa oli hyvin vaihtelevaa ja joissakin tilanteissa yhteistyö poliisin kanssa koettiin haasteelliseksi. Kokemuksia löytyy hyvästä yhteistyöstä, mutta myös erittäin haasteellisesta yhteistyöstä ja ikävistä kokemuksista. Esimerkiksi poliisin suhtautuminen sosiaaliviranomaisen tekemään virka-apupyynnöön voi olla hyvin erilaista, vaikka tapaukset olisivat keskenään hyvin samankaltaisia.

Poliiseilla voi olla tilanteesta hyvin erilainen käsitys kuin sosiaalityöntekijöillä ja sosiaalityöntekijöiden mukaan haasteet yhteistyössä ovat usein juontaneet juurensa juuri näihin näkemuseroihin. Sosiaaliviranomaisella ja poliisilla on omat intressinsä tilanteissa ja erillainen tulokulma niihin. Sosiaaliviranomaisen näkemys tilanteesta on usein se, että nuori

on todellakin vaarassa ollessaan hatkassa ja hänet pitäisi löytää ja palauttaa turvaan si-
jaishuoltopaikkaan mahdollisimman pian. Poliisin näkemys tilanteesta taas voi olla päin-
vastainen.

S7: No sitte taas poliisin kanssa on hyvii sekä huonoi kokemuksii. Mut yleensä kokemus on se, että poliisi ei...heidän kaa on pitäny tosi paljon puskee, et he suostuu ottaan koppii ja antaa sitä virka-apuu. Ja hehän ei mitenkään itsenäisesti mitään etsintää tee. Et heidän näkökulmasta se nuori ei oo välittömässä vaarassa, vaikka hän on hatkassa ja vaikka häl ois järkyttävää päihteiden käyttöä ja kaikenlaiset muutkin vaikka hyväksikäyttöriskit ja muu. Niin ei poliisi tee mitään ennen ku joku on paikantanu, et missä se nuori on.

S7: --- Poliisi näkee, et se on sosiaaliviranomasen tehtävä hoitaa ja sitte ei meillä niitä keinoja hirveesti oo.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoren etsimisvaiheessa poliisin kanssa tehtävä yhteistyö saattaa takkuilla. Poliisi näkee tilanteen niin, että on sosiaaliviranomaisen tehtävä paikantaa nuori ja pyytää tarvittaessa poliisilta apua vasta nuoren kuljettamiseen sitten, kun nuori on jostakin jo löydetty. Usein sosiaalityöntekijät toivoisivat poliisilta apua jo nuoren paikantamiseen, erityisesti tilanteissa, joissa hatkassa olevan nuoren katsotaan olevan erityisessä vaarassa. Sosiaalityöntekijöillä ei kuitenkaan ole olemassa mitään keinoja nuoren paikantamiseksi.

Hatkaaminen luo monia erilaisia haasteita, jotka näkyvät sosiaalityöntekijän jokapäiväisessä työssä. Hatkaaminen luo työhön ennakoimattomuuden elementin, joka aiheuttaa usein työtehtävien uudelleen priorisointia. Huoli hatkassa olevista nuorista painaa sosiaalityöntekijöiden mieltä aika ajoin. Haasteena näyttäytyy välillä myös viranomaisyhteistyö.

4.3 Keinoja puuttua hatkaamiseen

Sosiaalityöntekijöiden mukaan erilaisia keinoja hatkaamiseen puuttumiseen on hankalaa yksiselitteisesti listata. Hatkaaminen ilmiönä on itsessään niin monitasoinen ja vaihteleva.

Jokaisella nuorella on oma yksilöllinen tilanteensa ja tapansa reagoida tilanteisiin. Toisaalta sosiaalityöntekijät totesivat, että erilaisia keinoja hatkaamiseen puuttumiseen on kyllä olemassa. Eri asia on se, kuinka toimiviksi ne kunkin nuoren tilanteessa osoittautuvat.

S6: No onhan meillä hyvinki paljon keinoja mun mielestä ja nykyäänkin mun käsityksen mukaan siihen pyritään puuttumaan. Ensinnäkin löytämään ne syyt sille hatkaamiselle, sehän on aivan olennaista selvittää nuoren kanssa, että mistä se johtuu. ---

Sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että yleensä avain hatkaamiseen puuttumisessa on pyrkiä ensimmäiseksi selvittämään syyt, josta nuoren hatkaaminen voisi johtua. Vasta juuri-syiden selvittämisen jälkeen kannattaa pohtia keinoja, joilla kyseisen nuoren hatkaamiseen voisi puuttua. Kaikkien nuorten kohdalla hatkaamisen syiden selvittäminen ei ole helppoa tai edes mahdollista juuri silloin kun se olisi tarpeen. Tällaisissa tilanteissa ei sosiaalityöntekijöiden mukaan auta muu kuin kokeilla jotakin ja toivoa, että jokaisen hatkaavan nuoren kohdalla löydetään heidän tilanteisiinsa sopivat puuttumiskeinot.

Kokosin aineistosta selkeästi esiin nousseita puuttumiskeinoja seuraavaan taulukkoon, jossa listaan keinoja sekä tarkemman selityksen siitä, mitä tämä käytännössä voi tarkoittaa.

Taulukko 1. Keinoja puuttua hatkaamiseen

Aineistosta esiin nousseet keinot	Selite
Sosiaalityöntekijän vaihtaminen	Joskus nuoren ja oman työntekijän yhteistyö ei toimi tai on todella haasteellista. Tällöin työntekijän vaihtaminen voi olla kannattavaa.
Sijaishuoltopaikan vaihtaminen	Sijaishuoltopaikka voi osoittautua epäso-pivaksi nuoren tarpeisiin. Sijaishuoltopai-kan vaihto on mahdollista tällaisissa ta-pauksissa.
Erityisen huolenpidon jakso	Jakso tarkoittaa erityistason laitospaikkaa, jossa nuoren radikaali rajoittaminen on mahdollista. Sosiaalityöntekijä hakee nuorelle paikkaa. Jaksolle on tarkat lasten-suojelulaissa määritellyt kriteerit.
Hatkaavan nuoren kanssa neuvottelu	Pyritään siihen, että hatkassa oleva nuori toimisi mahdollisimman hyvässä yhteis-työssä työntekijöiden kanssa.
Rajoitustoimenpiteet	Sijaishuollossa käytössä olevat rajoitus-toimenpiteet on määritelty lastensuojelu-laissa.
Nuoren läheisverkoston tunteminen	Huoltajilla, kavereilla ja muilla läheisillä on usein tietoa siitä, missä hatkassa oleva nuori voisi mahdollisesti oleskella ja kenen seurassa.

Taulukossa esitellyt puuttumiskeinot ovat keskenään melko eri tasoisia. Kun puhutaan keinona esimerkiksi lastensuojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä, ovat ne puuttumiskeinona laajempi kokonaisuus keinoja kuin esimerkiksi hatkaavan nuoren kanssa neuvottelemineen. Kokosin kuitenkin keinoista taulukkomuotoisen esittelyn tiivistämään ja havainnollistamaan aineistosta nousseita keinoja.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nousi esiin keinona puuttua hatkaamiseen oman työntekijän vaihtaminen toiseen.

S7: --- Mut sitte siin kohtaa ku minä tulin työntekijäks, niin sit jotenki hänen kohalla se autto se työntekijävaihdos. ---

Joskus ihmiset tulevat toimeen paremmin tiettyjen työntekijöiden kanssa. Henkilökemioilla on yllättävän suuri vaikutus siihen, kuinka sujuvaa tai haasteellista yhteistyö on. Usein voi olla hankalaa kohdentaa, mikä yhteistyössä on pielessä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tämän takia työntekijää ei vaihdeta kovin herkästi, jos ei pystytä selkeästi arvioimaan, että haasteet johtuvat nimenomaan siitä, etteivät henkilökemiat kohtaa.

Aineistosta nousi esiin myös sijaishuoltopaikan vaihtaminen keinona vähentää nuoren tarvetta lähteä hatkaan.

S7: --- Sit hänelle löydettiin semmonen sijaishuoltopaikka, mistä hän tykkäs tosi paljon ja sit se hatkaaminen loppu. Mut siihen vaikutti tosi paljon se nuoren oma motivaatio.

S7: --- Siinä kohtaa autto se, että lähti mukaan siihen nuoren toiveeseen, et hänelle pitää löytää parempi sijaishuoltopaikka. ---

S7: --- Niin joskus se avain voi sit olla se, et etitään hänelle parempi sijaishuoltopaikka, nii se voi motivoida nuorta sitte olemaan hatkaamatta.

S2: Ja onhan mulla ollu tämmöstä vaihtokauppaa niinku viime vuonnaki, että mä oon suostunut vaihtamaan lopulta sen sijaishuoltopaikan ku se on ollu niinku se, mikä on pari vuotta hiertäny. Sit me ollaan saatu niinku nuori menemään. Vaikka se on aivan älytöntä, loppuun asti, että ei ole perusteita. Mutta lopuks se on pakko miettiä, et jos se oikeesti on vaan siitä kiinni.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoren omalla motivaatiolla pysyä tai olla pysymättä laitoksessa on suuri merkitys. Jos nuori kokee, ettei edes halua yrittää asettua sijaishuoltopaikkaan on tiedossa hyvin todennäköisesti jonkinasteisia haasteita kyseisen nuoren kanssa. Sosiaalityöntekijät ovat havainneet, että nuoren tyytymättömyys sijaishuoltopaikkaan näkyy usein nimenomaan siten, että nuori lähtee hatkaan, kun hän ei viihdy sijaishuoltopaikassaan. Tästä syystä sijaishuoltopaikan vaihtaminen keinona puuttua hatkaamiseen on joidenkin nuorten kohdalla osoittautunut tehokkaaksi. Jos nuori lähtökohtaisesti viihtyy uudessa sijaishuoltopaikassa ja nuorella on motivaatiota kiinnittyä sinne, on hatkaamisen todennäköisyys pienempi, kun yksi syy lähteä hatkaan on poistunut.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nousi esille se, että sijaishuoltopaikan vaihtaminen ei tapahdu käden käänteessä. Paikan vaihtamiseen täytyy aina löytyä kunnolliset perustelut ja myös uuden sijaishuoltopaikan sopivuus täytyy pystyä perustelemaan. Ongelma on myös se, ettei tarjontaa sijaishuoltopaikoista ole kovin runsasta. Usein ongelmaksi saattaa muodostua se, ettei uutta sijaishuoltopaikkaa vain löydy. Keskustelua syntyi myös sijais- huoltopaikan sijainnista ja siitä, kuinka sijainti saattaa olla joidenkin nuorten kohdalla ainoa asia, joka sijaishuoltopaikassa on ”vikana”.

S1: Sit voi olla sijaishuoltopaikan sijainti on väärä, ollaan vaikka Vantaalla kun haluttais olla Helsingissä.

S1: Nii, syyt voi olla just niinku se, että ku se sijaishuoltopaikka ahdistaa ja just sillai veto on sinne omaan porukkaan ja sit voi olla, et ei koe että siellä sijaishuoltopaikassa olis sellasii sosiaalisia kontakteja, mitkä olis itelle jotenki merkityksellisiä. Joku saattaa kokee et just nää nuoret on ihan erilaisia ku minä. Ykskin tulee mieleen tässä, semmonen et hän ei viihdy sijaishuoltopaikassa et ne muut nuoret on sellasii emoi kaikki. Et hän on ihan toisen tyyppinen et senkään takia hän ei viihdy siellä.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorelle saattaa olla tärkeää, että sijaishuoltopaikan sijainti on ”oikea”. Nuoren kaveripiiri, perhe ja muut läheiset jäävät kotipaikkakunnalle ja moni nuori haluaisi, että sijaishuoltopaikka olisi mahdollisimman lähellä. Usein sijais- huoltopaikka saattaa kuitenkin sijaita jopa satojen kilometrien päässä ja näissä tilanteissa esimerkiksi kaverien tapaaminen hankaloituu. Sosiaalityöntekijöiden mukaan on tärkeää pohtia jokaisen nuoren kohdalla erikseen, onko tarkoituksenmukaista, että sijaishuoltopaikka on mahdollisimman lähellä kotia. Monen nuoren kohdalla on arvioitu, että pidempi välimatka on nuoren tilanteessa hyväksi, vaikka nuori itse kokisikin välimatkan ikävänä.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille, että usein saattaa olla suurilta osin aivan sattumaa, miten nuori viihtyy sijaishuoltopaikassa. Nuori saattaa esimerkiksi kokea, etteivät muut samassa laitoksessa asuvat nuoret ole hänelle sopivaa seuraa. Joskus taas nuori löytää laitoksesta toisia nuoria, joiden kanssa haluaa ystäväystyä. Joissain tilanteissa joudutaan vain toteamaan, että syystä tai toisesta laitos ei ole nuorelle sopiva ja etsimään nuorelle uusi sijaishuoltopaikka.

Aineistosta nousi esille myös erityisen huolenpidon jakso keinona puuttua hatkaamiseen. Erityisen huolenpidon jaksolla tarkoitetaan lastensuojelulain 71 ja 72§:ssä säädettyä

erityistä huolenpitoa ja sen järjestämistä. Lain mukaan erityistä huolenpitoa voidaan järjestää sijaishuollon aikana, jos lapsen tilanne ja lapsen etu vaatii sitä. Järjestämisen tarkoitus on usein esimerkiksi rikos- tai päihdekierteen katkaisu. Erityisen huolenpidon jakso voi kestää enintään 30 vuorokautta ja sitä voidaan erittäin painavasta syystä jatkaa korkeintaan 60 vuorokaudella. Näin ollen erityisen huolenpidon jakson ehdoton maksimikesto nykyisen lastensuojelulain mukaan voi olla 90 vuorokautta. (LSL 417/2007.)

S7: --- no joo yks keino turvata, jos siihen on perusteet ja kriteerit on erityisen huolenpidon jakso. ---

S4: --- Jotain oltiin saatu rakennettua siihen, että se sieltä loppujen lopuksi lähti sieltä sit hitaasti, pienin askelin etenemään parempaan suuntaan, et hän ei enää palannu niihin, mitä oli ennen ehoa.

S5: Ja loppuks se hatkailu?

S4: Loppu.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan erityisen huolenpidon jaksoa voidaan harkita käytettäväksi vain osan nuorista kohdalla. Jaksolle on olemassa lastensuojelulaissa määritellyt tarkat kriteerit ja erityisen huolenpidon laitospaikkojen määrä on rajattu. Kysymyksessä on jakso, jonka aikana nuoren liikkumista ja olemista voidaan rajoittaa käytännössä niin, ettei nuori pääsee lähtemään laitoksesta minnekään. Tällainen tilanne puuttuu nuoren perusoikeuksiin niin vahvasti, että erityisen huolenpidon jaksolle on oltava tarkat perustelut myös lainsäädännöllisestä näkökulmasta katsottuna. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden mukaan erityisen huolenpidon jakso on todettu useamman hatkaavan nuoren kohdalla toimivaksi keinoksi hatkaamiseen puuttumisessa. Jakson jälkeen nuoren hatkaaminen on saatu kuriin tai jopa loppumaan kokonaan.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille nuoren kanssa käytävän neuvottelun keinona puuttua nuoren hatkaamiseen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuorille on tyypillistä kokeilla rajojaan ja usein näissä tilanteissa nuoren kanssa neuvottelu saattaa olla kaikista järkevin tapa edetä tilanteessa.

S2: Ja sit semmonen kiva kun ne on niskan päällä ku ne on karkumatkalla niin ne ei kovin kauaa kuuntele sua jos ei tuu oikeaa vastausta.

S2: Sit se hyvin nopeaa se puhelu loppuu siihen sit nii pitää kieli keskellä suuta yrittää. Et palaa nyt, että jos ei mitään huolta herää nii mietitään sitte et jos on vähemmän ku vaikka joku liikuntavapauden rajoittaminen siinä.

S1: Mmm, niin on. Ja tää tämmönen kaupankäynti sit just siitä, että paljon tulee lvr:ää nii se on niinkun, jotenki. Se on turhauttavaa sit se keskustelu ku sä et tavallaan pääse siit mihinkään ku sä käyt ikään kuin kauppaa nuoren kanssa ja sää vaan niille jauhat sitä et ku se voidaan arvioida vasta siellä kun sinä olet kohteessa.

S3: Nii, et tärkeintä on et tiedetään, missä nuori on ja et hän on yhteistyössä ja.

Tällaiset neuvottelutilanteet nuorten kanssa saattavat olla sosiaalityöntekijän näkökulmasta aika ajoin myös turhauttavia. Nuorilla on tilanteissa usein jonkinlainen etulyöntiasema sen vuoksi, että he ovat omilla teillään ja voivat katkaista yhteydenpidon näin halutessaan. Sosiaalityöntekijät joutuvat tilanteisiin, jossa täytyy pohtia sitä, mikä on kokonaistilanteen ja nuoren turvallisuuden takaamisen kannalta tärkeintä juuri kyseisessä tilanteessa. Neuvottelu nuorten kanssa voi myös pahimmassa tapauksessa hankaloittaa tilannetta. Lopulta kaikki neuvottelemineen perustuu kuitenkin siihen, että nuoren toivotaan tekävän yhteistyötä työntekijöiden kanssa ja palaavan hatkareissultaan omasta halustaan ja kunnossa.

Nuoren kanssa neuvottelemineen liittyy usein lastensuojelulain mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin, joiden käytön voidaan katsoa olevan yksi keino puuttua hatkaamiseen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret saattavat usein kokea rajoitustoimenpiteiden käytön rangaistuksina, vaikka lain mukaan rajoitustoimenpiteiden käyttäminen rangaistuksina on kielletty.

S3: Ja sit monesti niillon sit se pelko et, tai ku on lähteny jo sinne karkumatkalle niin niistä seurauksista, et mitä sitte ku jää kiinni et voiko palata et mikä rajotuspäätös sieltä tulee.

S1: Nii, tää on just sitte ku ne ei ole rangaistuksia, mut sit ku nuoret he mieltävät ne automaationa rangaistuksena.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille sen, että nuorten rajoitustoimenpiteiden mieltäminen rangaistuksiksi ja automaattisiksi seurauksiksi hatkareissuista vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka herkästi nuori haluaa omilta reissuiltaan palata. Usein nuoren kanssa

neuvotteleminen liittyy rajoitustoimenpiteisiin ja siihen, mitä rajoitustoimenpiteitä nuorelle olisi tai ei olisi tulossa, kun hän palaa takaisin sijaishuoltopaikkaansa.

S5: --- monet antaa palautetta ihan suoraan siitä, että ei mua kiinnosta palata ku mä saan aina kuukauden lvr:ää.

S3: Nii, mut sit on myös sellasta kokemusta, että nuori ite niinku pelkää sitä, että mitä tapahtuu ku ne rajotukset loppuu, että ei oookkaan niitä aikuisen asettamia rajoja ja sithän tietää, että ei pysty ite tekemään niitä järkeviä ratkasuja ja pysymään niissä sopivissa rajoissa ilman sitä, että ovet on lukossa.

S3: No just tässä yhden.. tulee esimerkki mieleen niin. Et sitteku on käyty se erityisen huolenpidon jakso, sit sen jälkeen ehkä vielä mahdollisesti tehään jotain rajoituspäätöksiä uuteen sijaishuoltopaikkaan niin sen jälkeen on se tilanne, et niitä ei oikeen voi enää jatkaa. Et on pakko myös antaa sitä vapautta ja sit se tulee se hatka sieltä et ei voida loputtomasti vaan rajata.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan erilaiset rajoittamistoimet ovat tehokkaita erilaisissa tilanteissa, mutta joidenkin nuorten kohdalla loputon rajoittaminen ei ole ratkaisu. Jossakin vaiheessa on pohdittava muita keinoja kuin rajoittamistoimenpiteiden käyttämistä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret saattavat pidentää hatkassa olemistaan sen vuoksi, että he yrittävät välttää erilaisten rajoitustoimenpiteiden kohteiksi joutumista. Toisaalta aineistosta ilmeni, että osa nuorista toivoo, että heitä rajoitetaan. Nuori saattaa kokea, ettei hän pysty itsenäisesti rajoittamaan omaa menemistään, vaikka ehkä haluaisi. Tällaisissa tilanteissa nuori on saattanut kokea, että rajoitustoimenpiteet luovat hänelle turvallisuuden tunnetta.

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin nuoren läheisverkoston tuntemisen merkityksen silloin kun nuori hatkaa. Erityisesti nuoren löytämiseen liittyen läheisverkoston tunteminen on ensiarvoisen tärkeää. Läheisten merkitys on suuri myös silloin, kun tulevaisuuden hatkaamista pyritään ennaltaehkäisemään ja nuorta motivoimaan sijaishuoltopaikassa pysymiseen.

S2: Mut tietenki ehkä jos nyt puhutaan keinoista niin tietenki jollaki tapaa sä pystyt vähän niinku ennakoimaan sitä, että sä oot selvittäny oikeesti sen nuoren läheisverkoston, ketä siihen kuuluu oikeasti. Et sulla oikeasti on ne puhelinnumerot, vaikka sijaishuoltopaikasta saatuna. Vanhempien numerot siellä on, mutta jos on vaikka jotaki tätiä tai setää, jonka luona nuori vois olla. Ja se, että tiedetään se, missä nuori vähän ehkä niinku liikkuu tai keidenkä seurassa.

S1: Nii, ja tulipa tosta mieleen, ku kollegan asiakas totesi, kun oli ollut hatkoissa, että serkun luona, on serkulla. Että siinäki tilanteessa niin tämä vastuusosiaalityöntekijä kollegani tuntee melko hyvin tämän lapsen verkoston, että hän tietää, et täl lapsella ei ole tällaista serkkua tässä pääkaupunkiseudulla. Ei ole olemassa sellasta, et tavallaan seki, et jos sä tiedät verkoston niin sua ei pysty sit viilaan linssiin.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoren lähiverkoston tunteminen auttaa tilanteissa, joissa nuori on päätynt lähtemään hatkaan. Lähipiiriltä on mahdollista saada paljon tietoa nuoren liikkeistä tai siitä, missä ja kenen seurassa nuori voisi mahdollisesti olla. Lähiverkoston tunteminen helpottaa nuoren etsimistä, mutta myös mahdollisesti hatkaamisen kierteen ennaltaehkäisemistä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoren ja lähiverkoston ollessa sosiaalityöntekijälle tuttu, on mahdollisesti helpompi tunnistaa tilanteita, joissa nuori yrittää valehdella työntekijälle.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille sen, että itse nuoren asiakasnuoreen mahdollisimman hyvin tutustuminen auttaa jatkossa mahdollisten hatkareissujen aikana.

S6: Joo, no se on just tää, että jos ei tunne nuorta ja sit sehän aiheuttaa sen, ettei tiä, missä hän voisi liikkua ja kenen kanssa. Niin silloin se hätä kyllä nousee. Ja muutenki sitte käsitys siitä nuoren tilanteesta, että käyttäkö päihteitä, onko vaikka hengenvaarassa tai muuten tai onko riskinä, että hän joutuu hyväksikäytetyksi tai väkivaltasiin tilanteisiin.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan oman asiakasnuoren tunteminen on usein avainasemassa, kun sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan sitä, missä nuori voisi omilla reissuillaan olla ja kenen kanssa. Asiakassuhteen ollessa vielä tuore, ei nuoreen ole välttämättä ehtinyt vielä tutustumaan kovin hyvin. Myös arvion tekeminen siitä, kuinka suuressa vaarassa juuri kyseinen nuori voi hatkan aikana olla helpottuu, kun nuori on sosiaalityöntekijälle tuttu ja asiakassuhde ei ole uusi.

Puuttumiskeinoja hatkaamiseen löytyy useampia, mutta niiden toimivuus riippuu nuoren tilanteesta. Toiset keinot puuttuvat nuoren tilanteeseen enemmän kuin toiset ja kaikki keinot eivät toimi kaikkien hatkaavien nuorten kohdalla. Joka tapauksessa keinoja, joita voi kokeilla onneksi löytyy.

4.4 Kehittämistarpeet

Aineistosta ilmenee, että erilaisia puuttumiskeinoja hatkaamiseen löytyy, mutta kaikkien nuorten hatkaamiseen tämän tutkielman tekohetkellä olemassa olevilla keinoilla ei ole mahdollista vastata.

S5: --- Että tavallaan tuntuu, että se on semmonen hatkakierre monilla ja sitä ei saa pysäytettyä niinku millään.

Erityisesti jatkuvasti hatkaavien nuorten tilanne koetaan sosiaalityöntekijöiden keskuudessa haasteelliseksi puuttua. Hatkaamisen kierteen katkaiseminen ei ole nykyisten keinojen avulla kaikkien nuorten kohdalla mahdollista tai ainakin se on erittäin haasteellista.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nousi esiin paljon keskustelua ja pohdintaa siitä, miten hatkaamiseen tulisi pystyä puuttumaan paremmin tulevaisuudessa. Esille nousivat myös sosiaalityöntekijöiden erilaiset ”unelmat” siitä, miten niin kutsutussa täydellisessä maailmassa hatkaamiseen puuttuminen voisi mennä.

Yksi keskustelua herättänyt aihe oli hatkassa olevan nuoren puhelimen paikantaminen. Puhelimen paikantaminen nähdään yhtenä tehokkaana keinona puuttua hatkaamiseen, sillä sen avulla omilla teillään olevan nuoren etsiminen helpottuu, kun saadaan tietoa siitä, millä alueella nuori liikkuu. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa kuitenkin korostuu se, että nuoren ollessa sijoitettuna lastensuojelun sijaishuoltoon, on hänellä lähtökohtaisesti syyt olla siellä. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta sijoitettu tai huostaanotettu lapsi tai nuori on yleensä vaarantamassa omaa terveyttään tai henkeään, kun hän on omilla teillään.

S5: --- Et pitäs olla mun mielestä paljon enemmän mahollisuus käyttää sitä puhelimen paikannusta. Et se rima on aivan liian korkealla tällä hetkellä.

S7: Ja toki tuohon poliisiyhteistyöhön viel se, et must ois ihanaa, jos ne vois aina paikantaa kaikkien puhelimet. Ja vaik tiedän, et se on perusoikeuksiin kajoamista, mutta joo. Mut tosiaan, jos on lapsi, joka on sijaishuollon tarpeessa on tuolla huitelemassa, niin kyl siinä on mun mielestä tarpeeks perusteita kattoo, et missä hän on.

Sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että nuoren puhelimen paikantaminen olisi tehokas keino löytää hatkassa oleva nuori. Nykyisen lainsäädännön mukaan perusteiden puhelimen paikantamiselle tulee kuitenkin olla vahvat. Usein sosiaaliviranomaisen arvio nuoren vaarassa olemisesta ei riitä poliisiviranomaiselle paikantamispäätöksen tekemiseksi. Poliisin arvio siitä, onko nuori hengen tai terveyden vaarassa saattaa usein poiketa sosiaalityöntekijän arviosta. Toisaalta sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että puhelimen paikantaminen on nuoren perusoikeuksiin kajoava toimenpide ja tällaisen toimenpiteen kohdalla kriteerien täytyykin olla tarkat. Kehitystarpeeksi sosiaalityöntekijät kokivat sosiaaliviranomaisen ja poliisin arvioiden yhdenmukaistamisen. Tämän tutkielman tekohetkellä ei ole olemassa mitään yhteisiä ohjeita arvion tekemiselle, mutta tulevaisuudessa tällaiselle voisi olla tarvetta.

Sosiaalityöntekijöiden toivomissa kehittämistarpeissa nousi erityisesti esille resurssikysymys. Aineistossa korostui toive siitä, että sosiaalityöntekijällä itsellään olisi tarpeeksi työaikaa käytettävissään jokaisen asiakasnuoren asioiden hoitamiseen. Esiin nousi myös toive siitä, että sijaishuoltopaikoilla olisi tarvittavat resurssit nuorista huolehtimiseen sekä heidän asiakassuunnitelmansa mukaiseen toimintaan. Sosiaalityöntekijöiden yhteinen toive oli, että sijaishuoltopaikoilla olisi riittävästi resursseja myös hatkassa olevien nuorten etsimiseen ja tavoittelemiseen.

Sosiaalityöntekijät pohtivat oman työnsä helpottamisen kannalta esimerkiksi työparityökentelyn tehostamista sekä erilaisten tiimien muodostamista.

S1: Jos sais niinku oikeen unelmoida, nii jos sais sen, et ois aina työpari sosiaaliohjaaja.

S1: --- Mut et ajatellaan nyt et jos ois se resurssi semmonen, et siel ois joku joka kirjottaa naputtais taustalla ja sä keskittyisit siihen vuorovaikutukseen ja siihen kuntouttavaan, tosiasialliseen hommaan. Nii ku ois se oma sihteeri tossa.

S4: Ja yks semmonen, mitä me ollaan puhuttu tiimissä välillä, että miellä pitäs olla semmonen hatkatiimi, joka etsii vaan hatkalaisia systemaattisesti virkavallan kanssa. ---

Sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän työajastaan menee suuria osia erilaisten kirjausten ja muiden teknisten asioiden hoitamiseen. Sosiaalityöntekijöiden työpäivät saattavat olla hyvin kiireisiä erityisesti silloin, kun etukäteen suunniteltujen työtehtävien lisäksi täytyy

hoitaa myös hatkassa olevan nuoren asiaa. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijät toivoivat, että heillä olisi enemmän aikaa keskittyä itse asian selvittämiseen ja hoitamiseen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoren oma sosiaalityöntekijä ei voi lähteä fyysisesti etsimään hatkassa olevaa nuorta itse. Etsiminen on jätettävä lastensuojelulaitoksen henkilökunnalle ja mahdollisesti poliisille. Yksi sosiaalityöntekijöiden toive tulevaisuuden suhteen olikin hatkalaisten etsimiseen erikoistuva hatkatiimi, jolla olisi oikeasti aikaa nuoren etsimiseen.

Epäkohtana nykytilanteessa näyttäytyy lastensuojelulaitosten resurssipula. Usein nuoren ollessa hatkassa laitoksella ei ole resursseja lähteä etsimään nuorta. Tilanteessa, jossa nuori on löytynyt laitoksilla ei aina ole valmiuksia lähteä hakemaan nuorta takaisin laitokseen. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 69 a §:n mukaan lastensuojelulaitoksen on välittömästi ryhdyttävä toimiin hatkaan lähteneen lapsen tai nuoren etsimiseksi ja laitokseen palauttamiseksi. Näin ei kuitenkaan käytännössä aina voida toimia resurssipulan takia.

S3: Kyllä, sehän vie niinku henkilöstön. Ku jos resurssit on muutenki jollaan liian pienet ja tarvitaan se henkilöstö sinne laitokseen. Et se vaatii aika paljon, et siitä voi vielä osa lähteä etsimään.

S4: --- Et sit olis riittävät resurssit siihen etsimiseen. Et sä sanoit kyl ihan pääpointin, et ei laitoksilla ole resursseja etsiä.

S5: Et riittävästi aikuisia, et aikuisilla on aikaa ja tulee se välittämisen kokemus ja se suhde muodostuu siellä.

S7: Ja varmaan ideaalitalanteessa ylipäättään kaikilla laitoksillakin olis enemmän resursseja, et siellä ei tarvis miettiä, et voiks he nyt lähteä ajamaan

Aineistosta nousee esille lastensuojelulaitosten resurssipula. Erityisesti tilanteissa, joissa laitoksen henkilökunnan pitäisi päästä lähtemään etsimään tai hakemaan hatkaavaa nuorta resurssipula näkyy hyvin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan usein ollaan tilanteessa, jossa laitoksella ei ole mahdollista irrottaa henkilökuntaa nuoren etsimiseen tai noutamiseen. Myös luottamuksellisen suhteen luominen nuoreen on haasteellista, jos sijaishuoltopaikan aikuisilla ei ole siihen tarpeeksi aikaa. Kun työaika täytyy priorisoida muiden asioiden hoitoon, on yleistä, että esimerkiksi hatkalaisten etsimistä ei voida toteuttaa. Sosiaalityöntekijöiden yhteinen toive tulevaisuutta varten olisikin se, että resurssit saataisiin myös lastensuojelulaitoksissa kuntoon. Ei pelkästään hatkalaisten etsimistä varten, vaan

aivan yleisesti sijaishuoltopaikkojen viihtyvyyden ja turvallisuuden takia. Yhteistyön tekeminen laitosten kanssa on aina helpompaa, kun laitoksen henkilökunnalla on aikaa, jota siihen käyttää.

Sosiaalityöntekijät nostivat keskusteluun erityisen huolenpidon jakson sekä siihen liittyvän nykyisen lainsäädännön ongelmat.

S3: Miten, jossain kohtaa oli puhetta siitä erityisen huolenpidon jakson pituudesta, että sitä pidennettäis jollain lailla.

S2: Mä oon kans kuullu, mut mä en tiä onks se sit menemässä eteenpäin. Mutta se, että se ois varmaan oikeesti joillekki, joilla on tosi pahoja ongelmia ja päihdeidenkäyttöä. Niin se nykyinen kolme kuukautta ei välttämättä riitä ihan siihen.

S1: Tai että saadaan niinku oikeesti sellanen, että pystytään puuttuu päihde-ongelmaan ja että se mahdollistuis se kuntoutumisen alkaminen. Nii kolme kuukautta ei riitä siihen, jos on huumeriippuvaisuus.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan erityisen huolenpidon jakson kesto voi tämän tutkielman teko hetkellä lain mukaan olla enintään kolme kuukautta. Voisi olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi päihderiippuvaisten nuorten kohdalla, että erityisen huolenpidon jaksoa olisi tulevaisuudessa mahdollista pidentää tästä kolmesta kuukaudesta. Sosiaalityöntekijät kokivat, ettei kolmen kuukauden jakso usein riitä pahoista ongelmista kärsivien nuorten kohdalla siihen, että saataisiin nuoren asioita kuntoon ja nuoren kuntouttaminen kunnolla käyntiin.

Yhtenä nykyhetken epäkohtana, johon sosiaalityöntekijät toivoisivat muutosta, he nostivat esille yhteistyön lastensuojelulaitosten kanssa.

S2: Sit se on vähä niinku kosmeettista tehdä joku etsintäjuttu vaikka jossakin joku pari kierrosta autolla. Joo ei he nähny. Helsingissäki on tuhoton määrä paikkoja, mis sä voit niinku olla. Kyl mäki joudun usein sanomaan, et miettikää ne asuinpaikan lähiostarit, metroasemat, juna-asemat. Näistä joistaki se nuori ehkä löydetään jossain vaiheessa.

S7: --- Ja sit myös se etsimisvelvollisuus, niin joittenki laitoksien kohdalla se vähän riippuu. Et jotkut asennoituu siihen silleen, et noni totta kai me lähetään nyt heti ajelemaan ja sitte osa on vähä silleen, että no jaa ei sitä kuitenkaan löydy. Mut kyl siis lähtökohtasesti laitoksien kaa yhteistyö sujuu hyvin. --- Mutta joo, asennoituminen laitoksilla vaihtelee, mutta pääasiassa yhteistyö sujuu.

Lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään, että nuoren lähtiessä hatkaan sijaishuoltopai-
kalla on vastuullaan lähteä etsimään nuorta. Aineiston perusteella voidaan todeta, että
käytännössä tämä ei kuitenkaan aina toteudu. Sosiaalityöntekijät ovat huomanneet eroja
eri lastensuojelulaitosten välillä erityisesti asennoitumisessa nuoren etsintävelvollisuu-
teen. Joistakin laitoksista lähdetään etsimään nuorta, toisista laitoksista lähteminen etsi-
mään on harvinaisempaa. Sosiaalityöntekijöiden aikaa menee siihen, että he ovat yhtey-
dessä sijaishuoltopaikkoihin ja varmistelevat sitä, että he etsivät nuorta.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille myös yleisemmällä tasolla viranomaisyhteistyön kehiti-
tämistarpeen tulevaisuutta ajatellen.

S4: Mut yks mitä pitäis kehittää ja ottaa ihan valtakunnan tasollekin kehi-
tettäväks on tää yhteistyö eri viranomaisten kanssa. Sillä tavalla, että meillä
olis oikeesti toimivia käytänteitä, siis aidosti oikeesti toimivia käytänteitä ja
semmosii verkostoja, missä me pystytään jakamaan, esimerkiks kenttäpo-
liisin kans tietoa esimerkiks näist, missä nuoret liikkuu, minkälaisia jengi-
ilmiöitä, missä ne huumeiden käyttäjät liikkuu. Tavallaan semmosta tilan-
nekuvaa.

Tämän tutkielman tekohetkellä tilanne yhteistyön suhteen on usein se, että epäselvyyksiä
yhteistyön toteuttamisesta on liikaa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan liikaa aikaa menee
siihen, kun yhteistyökumppanien kanssa joudutaan pohtimaan ja neuvottelemaan siitä,
kenelle minkäkin asian hoitaminen kuuluu. Myös yhteistyön erilaiset mahdollisuudet
kiinnostavat. Esimerkiksi poliisiyhteistyön kehittämisessä voisi pohtia uusia yhteyskana-
via hatkaavien nuorten omien sosiaalityöntekijöiden ja kenttäpoliisin välille.

Sosiaalityöntekijät nostivat esille myös unelmiaan, joiden toteutumista he kuitenkin piti-
vät käytännössä mahdottomana.

S7: Mutta toki ideaalimaailmassa ylipäätään kaikki lapset asuisivat kotona
ja voisivat siellä hyvin.

Hatkaamiseen ei tarvitsisi olla keinoja puuttua, jos koko ilmiötä ei olisi olemassa kaikkien
lasten ja nuorten asuessa kotona. Todellisuudessa tällainen tilanne on utopistinen, mutta
aina voi unelmoida.

Erilaisia kehittämistarpeita hatkaamiseen liittyen löytyy ja sosiaalityöntekijät totesivat, että kaikkia kehittämistarpeita ei varmasti tullut edes mieleen fokusryhmäkeskustelun tai haastattelun aikana. Suurena huolena kaikki osallistuneet sosiaalityöntekijät jakoivat resurssikysymyksen niin sosiaalityöntekijöiden kuin lastensuojelulaitosten henkilökunnan kohdalla.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli tuoda esiin lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuorten hatkaamisesta ja selvittää, millaisia puuttumiskeinoja sosiaalityöntekijöillä on käytössään ja miten hatkaaminen näkyy sijaishuollon sosiaalityöntekijän työssä. Tutkielman tuloksista ilmeni paljon erilaisia asioita hatkaamisesta sosiaalityöntekijöiden kertomana. Hatkaaminen määritellään tilanteiksi, joissa lapsi tai nuori on luvattomasti poissa sijaishuolto paikastaan tai jättää palaamatta sinne sovitusti (esim. Isoniemi 2019). Hatkaaminen näyttäytyi ilmiönä monitasoisena ja siihen liittyy monenlaista problematiikkaa. Kaikki sijaishuollossa asuvat nuoret eivät päädy lähtemään hatkaan, osa nuorista hatkaa kertaluontoisesti ja osalla nuorista hatkaaminen on usein toistuvaa.

Aineistosta nousi esiin useita erilaisia nuorten sosiaalityöntekijöille kertomia syitä sille, miksi he ovat päätyneet lähtemään hatkaan. Syiksi mainittiin esimerkiksi päihteidenkäytön mahdollistaminen ja vapaudenkaipuu. Myös sijaishuoltopaikassa koettu ahdistuneisuus tulkittiin syyksi lähteä hatkaan. Toisaalta syynä hatkaamiselle on ollut myös tilanne, jossa nuori on kokeillut, lähteekö kukaan etsimään tai kiinnostaako ketään hänen poissaolonsa. Myös Haapala ja kumppanit (2023, 95) esittelevät erilaisia nuorten kertomia syitä lähteä hatkaan. Suuri osa heidän kyselynsä vastanneista nuorista kertoi hatkaamisen syyksi kaipuun vapautteen ja halun nähdä kavereita. Myös päihteidenkäyttö, haluttomuus asua lastensuojelulaitoksessa ja turvaton olo laitoksessa nousivat esille. (Mts., 95.)

Sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan nuori altistuu hatkaamisen aikana useanlaisille riskeille. Myös esimerkiksi Byers ja kollegat (2023, 1) toteavat, että karkaamalla sijaishuoltopaikasta nuoret asettavat oman terveytensä ja turvallisuutensa vaaraan. Omassa tutkielmassani esiin nousseita riskejä olivat esimerkiksi rikoksen uhriksi joutuminen, loukkaantuminen, kuolema. Myös riski päihteiden ongelmakäytölle ja väkivaltaiselle käyttäytymiselle on olemassa. Lisäksi nuoret saattavat päätyä itse tekemään rikoksia hatkassa ollessaan esimerkiksi rahoittaakseen päihteidenkäyttöään. Myös Haapala ja kumppanit (2023, 81) nostivat esille hatkaamiseen liittyviä riskejä. Riskit olivat hyvin samankaltaisia, kuin omassa tutkielmassani esiin tulleet sillä lisäyksellä, että Haapala ja kumppanit (mt.) nostivat esiin myös huumeita käyttävien ulkopuolisten henkilöiden aiheuttamat vaaratilanteet. Tätä eroavaisuutta voidaan selittää sillä, että tässä tutkielmassa

olen kerännyt aineistoa vain sosiaalityöntekijöiltä, jotka ovat kertoneet oman näkemyksensä hatkaamisen riskeistä. Haapala ja kumppanit (2023) haastattelivat tekstiään varten myös nuoria.

Tutkielmani käsitteli hatkaamisen luomia haasteita erityisesti sosiaalityöntekijän perustyöhön. Tuloksissa nousi esiin hatkaamisen luoma ennakoimattomuus, joka aiheuttaa ylimääräistä stressiä työhön ja vaatii esimerkiksi työtehtävien uudelleen priorisointia. Hatkassa olevan nuoren tilanteessa sosiaalityöntekijältä vaaditaan usein nopeaa reagointia erilaisiin asioihin, jolloin suunnitellut työtehtävät saattavat joutua väistymään tieltä. Tutkielman tulosten perusteella voin todeta, että ennakoimattomuus työssä lisää työn psyykkistä kuormittavuutta. Hülshager ja kumppanit (2022, 360) toteavat, että työhön liittyvää stressiä voi lisätä yllättävien työtehtävien luoma ennakoimattomuus sekä paineet suorittaa lisääntyneestä työtaakasta.

Tulosten mukaan haasteeksi koettiin myös yhteistyö erityisesti poliisin kanssa, sillä siihen liittyy usein epäselvyyksiä ja näkemuseroja. Hyviäkin kokemuksia poliisiyhteistyöstä tuotiin esiin, mutta usein yhteistyö toi omat haasteensa sosiaalityöntekijän työpäiviin. Myös Isoniemi (2019, 206) toteaa, että hatkaamiseen liittyviin toimenpiteisiin ja erityisesti vastuunjakoon liittyy näkemuseroja ja jopa erimielisyyttä poliisitoimen ja sosiaalityötoimen välillä.

Tutkielman tuloksissa esiteltiin erilaisia keinoja, joilla sosiaalityöntekijät voivat puuttua hatkaamiseen. Erilaisia puuttumiskeinoja löytyi useita. Keinot olivat keskenään hyvin erilaisia ja eritasoisia, mutta niillä kaikilla pyritään samaan lopputulokseen eli hatkassa olevan nuoren löytämiseen ja hatkaamisen vähentämiseen. Tuloksissa käsiteltiin kuutta erilaista puuttumiskeinoa, jotka olivat työntekijän vaihtaminen, sijaishuoltopaikan vaihtaminen, erityisen huolenpidon jakso, nuoren kanssa neuvottelu, lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet sekä nuoren läheisverkoston tunteminen. Mitään niin kutsuttuja taitokemppeja hatkaamiseen puuttumiseen ei löydy ja hatkaamisen kitkeminen kokonaan ei aina onnistu. Toisten nuorten kohdalla toimii joku keino ja toisten kohdalla sama keino ei toimi ollenkaan. Hatkaamiseen puuttuminen on sosiaalityöntekijän näkökulmasta usein yritystä ja erehdystä, mutta monessa tilanteessa tuloksia saavutetaan.

Tuloksissa nousi esiin sosiaalityöntekijöiden keskusteluun nostamia kehittämistarpeita tulevaisuutta ajatellen. Selkeänä kehittämistarpeena tuloksissa nousivat esille kysymykset resursseista. Resursseja on liian vähän niin sosiaalityöntekijöiden kuin

lastensuojelulaitoksen henkilökunnan kohdalla. Resurssikysymys on ollut esillä myös mediassa, esimerkiksi Helsingin Sanomissa lastensuojelusta säästäminen ja lastensuojelun resurssipula on ollut otsikoissa vuosien 2023 ja 2024 aikana useita kertoja.

Kehittämistarpeena näyttäytyi myös sosiaalityöntekijöiden näkemys siitä, että nykyisten puuttumiskeinojen lisäksi olisi hyvä saada käyttöön uusia keinoja. Nykyisten puuttumiskeinojen avulla kaikkien nuorten hatkaamiseen ei olla pystytty puuttumaan tarkoituksenmukaisesti ja tarpeeksi vahvasti. Yhtenä keskustelunaiheena tuloksissa nousi esiin puhelimen paikantaminen. Samalla kun ymmärretään, miksi puhelimen paikantaminen pienemmällä kynnyksellä ei nykyilainsäädännön mukaan onnistu, toivotaan kuitenkin, että puhelimen paikantaminen hatkaavien nuorten kohdalla onnistuisi nykyistä helpommin. Puhelimen paikantaminen ilman painavaa syytä puuttuisi nuoren perustuslain mukaisiin perusoikeuksiin. Tällainen painava syy hatkassa olevan nuoren tilanteessa on se, että on syytä epäillä heidän olevan akuutisti hengen tai terveyden vakavassa vaarassa.

Muita esiin nostettuja kehittämistarpeita olivat lastensuojelulaitosten kanssa tehtävän yhteistyön kehittäminen, yleisesti viranomaisyhteistyöhön liittyvien sääntöjen kehittäminen sekä erityisen huolenpidon jaksoon liittyvän lainsäädännön kehittäminen. Yhteistyöhön lastensuojelulaitosten ja muiden viranomaisten kanssa sosiaalityöntekijät toivoivat lähinnä valtakunnallisesti määriteltyjä ohjeistuksia ja vastuunjakoa. Lastensuojelulaitosten kanssa tehtävän yhteistyön suurimpana ongelmana kuitenkin nähtiin lähtökohtaisesti laitosten resurssipula ja ensisijaisesti sosiaalityöntekijät toivoivatkin sitä, että resurssit olisivat kunnossa ennen kuin yhteistyötä lähdetään kehittämään.

Erityisen huolenpidon jakson kohdalla nousi kehittämistarpeena esiin nykyisen lainsäädännön uudistaminen mahdollisesti niin, että jakson pituutta voitaisiin lisätä tarvittaessa nykyisestä kolmesta kuukaudesta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan kolme kuukautta on liian lyhyt aika yrittää puuttua esimerkiksi vaikeasti päihderiippuvaisen nuoren tilanteeseen. Hatkaavien nuorten joukossa on paljon nuoria, jotka käyttävät päihteitä. Tähän joukkoon mahtuu mukaan myös nuoria, joiden kohdalla kysymys on päihderiippuvuudesta. Päihderiippuvuus eli halu päästä käyttämään päihteitä on yksi syy lähteä hatkaan. Erityisen huolenpidon jaksolla nuorta voidaan rajoittaa niin, ettei päihteiden käyttö ole mahdollista. Sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan kolmen kuukauden yläraja tällaiselle jaksolle on päihderiippuvaisen nuoren kohdalla liian lyhyt aika. Kolmessa kuukaudessa pitäisi ehtiä pysäyttämään nuoren päihteidenkäyttö ja päästä kuntoutuksessa

sellaiseen pisteeseen, ettei nuori lähde ensimmäisenä käyttämään päihteitä, kun hän pääsee taas liikkumaan vapaasti.

Pelkästään pro gradu -tutkielman kautta hatkaamisteeman tutkiminen jää hieman pintapuoliseksi. Aihetta oli rajattava graduun sopivan laajuiseksi, jotta tutkimuksen tekeminen onnistuisi. Jos saisin aloittaa tämän tutkielman tekemisen uudelleen alusta, muuttaisin rajausta todennäköisesti vielä tarkemmaksi ja keskittyisin aineistonkeräämisvaiheessa tarkemmin yhteen tämän tutkielman tuloksissa esitettyyn hatkaamisen ulottuvuuteen. Tällöin tutkimuksesta saisi tehtyä syvällisemmän. Aineiston keräämiseen käyttäisin fokusryhmäkeskustelua ja tarvittaessa yksilöhaastattelua, sillä sosiaalityöntekijöiden näkemysten tutkimiseen niiden avulla sain kerättyä aineistoa tämän tutkielman tarpeisiin hyvin.

Tutkielmani tarkoituksena oli tuoda esiin lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuorten hatkaamisesta. Mielenkiinnonkohteena olivat sosiaalityöntekijän keinot puuttua hatkaamiseen sekä hatkaamisen vaikutus sosiaalityöntekijän työhön. Tutkielman perusteella totean, että tämä tarkoitus ja tavoite saavutettiin. Tuloksista ilmenee hatkaamisen syiden ja siihen liittyvien riskien lisäksi hatkaamisen luomia haasteita sekä puuttumiskeinoja hatkaamiseen. Tuloksissa nostetaan esiin myös kritiikkiä erilaisten keinojen toimivuudesta ja kehittämistarpeita tulevaisuuden varalle. Esimerkiksi tulevaisuuden kehittämistarpeista olisi mahdollista tehdä kokonaan oma tutkimuksensa, sillä keskustelua kehittämistarpeista heräsi paljon. Tutkielmani aihepiiri on vielä suhteellisen vähän tutkittu asia ja sen vuoksi tämän tutkielman tekeminen oli tarpeellista. Erityisesti sosiaalityöntekijöiden ääntä hatkaamiseen liittyen ei ole aikaisemmassa tutkimuksessa juurikaan kuultu.

LÄHTEET

- Aarnio, Noora 2021: Sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen työntekijän yhteistyö rajoitustoimenpiteen tarpeen arvioinnissa. Teoksessa Helavirta, Susanna & Halttunen, Sari & Laakso, Riitta (toim.) 2021: Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset. Rovaniemi.
- Byers, Kaela & Barton, Jared & Grube, Whitney & Wesley, Jessica & Akin, Becci A. & Hermes, Emily & Felzke, Erin & Roosevelt, Rachelle 2023: “I Ran to Make a Point”: Predicting and Preventing Youth Runaway from Foster Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*.
- Capuzzi, David & Gross, Douglas R. (toim.) 2019: Youth at risk. A prevention resource for counselors, teachers and parents. American Counseling Association. Alexandria VA.
- Chor, Ka Ho Brian & Luo, Zhidi & Dworsky, Amy & Raman, Rameela & Courtney, Mark E. & Epstein, Richard A. 2022: Development and validation of a predictive risk model for runaway among youth in child welfare. *Children and Youth Services Review* 143, 1–13.
- Crosland, Kimberly & Dunlap, Glen 2015: Running Away from Foster Care: What Do We Know and What Do We Do? *Journal of Child and Family Studies* 24, 1697–1706.
- Gariál-Casadó, Regina & Duque, Elena & Ramis-Salas, Mimar & Valls, Rosa 2023: ‘My friends are like my family’: The positive impact of high-quality friendships on former foster care youth. *Children & Society* 37 (6), 1829–1845.
- Haapala, Maija & Kaijanen, Milja & Minkkinen, Minna & Westlund, Onni 2023: Hat kassa Suomessa. Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry:n hankeraportti. Pesäpuu ry. Helsinki.
- Heinonen, Hanna 2016: Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.) 2016: Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki, e-kirja.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2022: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Jyväskylä.
- Hoikkala, Susanna 2020: Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950–2000. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Hoikkala, Susanna & Kempainen, Martti 2015: Running away from children’s residential care: the Finnish case. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* 6 (3), 466–477.
- Hülshager, Ute R. & Uitdewilligen, Sijr & Zijlstra, Fred R. H. & Walkowiak, Alicia 2022: Blue Monday, Yellow Friday? Investigating Work Anticipation as an Explanatory Mechanism and Boundary Conditions of Weekly Affect Trajectories. *Journal of Occupational Health Psychology* 27 (4), 359–376.
- Hyvärinen, Matti 2017: Haastattelun maailma. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) 2017: Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere, e-kirja.

- Isoniemi, Sami 2019: Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen po liisiin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Vaasan Yliopisto. Vaasa.
- Jahnukainen, Markku & Harrikari, Timo (toim.) 2024: Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Vastapaino. Tampere.
- Krippendorff, Klaus 2004: Content Analysis. An Introduction to Its Methodology. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Krueger, Richard A. 1994: Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research. Sage Publications. Lontoo.
- Latzman, Natasha E. & Gibbs, Deborah A. & Feinberg, Rose & Kluckman, Marianne N. & Aboul-Hosn, Sue 2019: Human trafficking victimization among youth who run away from foster care. *Children and Youth Services Review* 98, 113–124.
- Leinonen, Leena & Kaittila, Anniina & Alin, Minna & Vornanen, Riitta & Kraav, Siiri-Liisi & Karukivi, Max & Anis, Merja 2024: Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkaiden palvelupolut. Palvelusiirtymien sillat ja karikot. Teoksessa Kiili, Johanna & Jaakola, Anne-Mari & Anis, Merja & Lamponen, Tuuli & Stenvall, Elina (toim.) 2024: Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki.
- Lin, Ching-Hsuan 2012: Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors? *Children and Youth Services Review* 34, 807–813.
- Nikander, Pirjo 2010: Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 432–445.
- Puchta, Claudia & Potter, Jonathan 2004: Focus group practice. SAGE publications. Lontoo.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja 2017: Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) 2017: Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere, e-kirja.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Ruusuvuori, Johanna 2010: Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 424–431.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2017: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) 2017: Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere, e-kirja.
- Saastamoinen, Kati 2020: Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitus toimenpiteet. Edita. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati 2008: Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Edita. Helsinki.
- Skoglund, Jeanette & Thörnblad, Renee 2024: "Vulnerability" and Its Unintended Consequences. *Social Sciences* 13 (258), 1–10.

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2022: Ohjetaulukko: Sijaishuoltopaikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet. Viitattu 29.11.2023. <https://stm.fi/-/yhteinen-toimintaohje-selkeyttaa-vastuita-lastensuojelun-luvattomissa-poissaoloissa>.
- Tacke, Ulrich 2006: Päihdeongelmat. Teoksessa Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Miettinen, Seija & Pietikäinen, Martti (toim.) 2006: Nuorten psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Duodecim. Helsinki, 135–146.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2022: Huostassa tai kiireellisesti sijoitettuna olleet 0–17-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä. Viitattu 28.11.2023. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s84qBgA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zsa7Q0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202309010633>.
- Timonen-Kallio, Eeva & Hämäläinen, Juha & Laukkanen, Eila 2017: Interprofessional Collaboration in Finnish Residential Child Care: Challenges in Incorporating and Sharing Expertise Between the Child Protection and Health Care Systems. *Child Care in Practice*. 23 (4), 389–403.
- Tolonen, Maiju 2021: Kokemukset ja näkemykset rajoitustoimenpiteistä kolmen nuoren silmin. Teoksessa Helavirta, Susanna & Halttunen, Sari & Laakso, Riitta (toim.) 2021: Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset. Rovaniemi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Valtonen, Anu 2005: Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 223–241.
- Vuolukka, Kaisa 2024: Tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyöstä lapsen sukulaissijoitusprosessissa. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Vähäkylä, Leena 2021: Sairastunut mieli. Kuinka sen kanssa voi elää ja selviytyä. Gaudamus. Helsinki.

VIRALLISLÄHTEET

LSL	Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)
SHL	Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301)
SopS	Yleissopimus lapsen oikeuksista (1991/60)

Liite 1 Informointikirje tutkittaville

Informointikirje tutkittaville

Hei,

teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni nuorten hatkaamisesta Lapin yliopistossa. Haluan tutkielmallani tuoda esiin lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia liittyen nuorten hatkaamiseen. Aihetta on tutkittu Suomessa melko vähän ja lähtökohtaisesti nuorten näkökulmasta. Tämän vuoksi näenkin, että olisi äärimmäisen tärkeää saada myös sosiaalityöntekijöiden ääni kuuluviin, jotta tieto ilmiöstä lisääntyisi ja palveluita voitaisiin kehittää entisestään.

Pro gradu -tutkielmani ohjaajana toimii professori Elina Virokannas Lapin yliopistosta.

Tutkimus on tarkoitus toteuttaa fokusryhmäkeskusteluilla, joihin toivon sinun osallistuvan. Fokusryhmäkeskustelussa pieni ryhmä sijaishuollon sosiaalityöntekijöitä keskustelee annetuista teemoista ja keskustelut nauhoitetaan tutkimusta varten. Keskustelussa kerrotut asiat jäävät tutkijan ja osallistujan välisiksi. Tietojanne ei luovuteta tutkijan lisäksi muille ulkopuolisille henkilöille. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkimuksen tekoon.

Keskustelussa kysyn vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja. Voitte halutessanne jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Nauhoitan haastattelut, jonka jälkeen kirjoitan ne tekstimuotoon. Säilytän haastatteluaineiston omalla kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopion muistitikullani, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Tietokone sekä muistitikku ovat suojattu salasanoin. Aineiston tekstimuodosta poistan tunnistetiedot anonymiteetin varmistamiseksi, eikä teitä pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkimuksesta vastaustenne perusteella. Poistan haastatteluaineiston laitteiltani heti tutkimuksen päätyttyä. Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -työssäni, jonka pyrin saamaan valmiiksi kesään 2024 mennessä.

Fokusryhmäkeskustelut olisi tarkoitus toteuttaa helmi ja maaliskuun 2024 aikana kasvotusten Helsingissä mahdollisesti työpaikkanne tiloissa. Myös etätoteutus esimerkiksi teamsin välityksellä on mahdollista. Aikaa keskustelulle olisi hyvä varata 1,5–2 tuntia.

Lisätietoa tutkimuksesta saa sähköpostitse.

Kiitos kun osallistutte tutkimukseni toteuttamiseen!

Enna Mäkelä

enmakela@ulapland.fi

Liite 2 Suostumuslomake

Suostumuslomake fokusryhmäkeskusteluun/yksilöhaastatteluun

Suostun osallistumaan Enna Mäkelän tutkielmaa *Sijaishuoltopaikasta ”hatkaaminen” sosiaalityöntekijöiden näkökulma* varten järjestettäviin fokusryhmäkeskusteluihin. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin keskeyttää tai peruuttaa suostumukseni osallistumiseen halutessani missä vaiheessa tahansa ilmoittamalla siitä tutkijalle. Olen tietoinen myös siitä, että tietojani tai keskusteluiden avulla kerättyä aineistoa ei luovuteta tutkimuksen tekoaikana muille ja että kaikki kerätty aineisto ja tiedot hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen asianmukaisesti.

Kiitos kun osallistutte tutkimukseni toteuttamiseen!

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimukseen:

Paikka ja aika:

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys:

Liite 3 Fokusryhmäkeskustelun teemat

Fokusryhmäkeskustelun teemat

1) MITEN NUORTEN LAITOKSISTA HATKAAMINEN NÄKYYPÄ SOSIAALITYÖN-
TEKIJÄN TYÖSSÄNNÄ

2) MILLAISIA KEINOJA SOSIAALITYÖSSÄ ON PUUTTUA HATKAAMISEEN

3) MILLAISIA KEHITTÄMISTARPEITA SOSIAALITYÖSSÄ ON HATKAAMISEN
PUUTTUMISESSA

Liite 4 Yksilöhaastattelurunko

Yksilöhaastattelurunko

MITEN NUORTEN LAITOKSISTA HATKAAMINEN NÄKYI SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TYÖSSÄNNÖN (Teema 1)

- Kuinka paljon työaika menee hatkalaisten asioiden hoitamiseen?
- Miksi nuoret hatkaavat?
- Mitä hatkassa ollessa tehdään?
- Onko laitosten erilaisilla säännöillä ja toimintatavoilla vaikutusta hatkaamiseen?
 - o Rajoitustoimenpiteet, kotiintuloajat jne.

MILLAISIA KEINOJA SOSIAALITYÖSSÄ ON PUUTTUA HATKAAMISEEN (Teema 2)

- Omia kokemuksia hatkaamiseen puuttumisesta.
- Vaikuttaako asiakassuhteen pituus, miten?
- Miten hatkaamiseen voi sosiaalityöntekijänä puuttua?
- Kokemukset yhteistyöstä eri tahojen kanssa.
 - o Poliisi, lastensuojelulaitokset, huoltajat.

MILLAISIA KEHITTÄMISTARPEITA SOSIAALITYÖSSÄ ON HATKAAMISEN PUUTTUMISESSA (Teema 3)

- Millaisia keinoja puuttumiseen tarvittaisiin lisää?
- Muita kehittämistarpeita.